

KULTURHISTORISK
MUSEUM
UNIVERSITETET I OSLO
ARKEOLOGISK SEKSJON

Postboks 6762,
St. Olavs Plass
0130 Oslo

RAPPORT

ARKEOLOGISK UTGRAVNING

Delrapport 3: Skavernodden

Undersøkelse av branngrav fra
folkevandringstid

SKAVEREN NORDRE 78/1,
ÅMOT, HEDMARK

FELTLEDER: TORGEIR WINTHER

PROSJEKTLEDER: PER PERSSON

Oslo 2016

KULTURHISTORISK
MUSEUM
UNIVERSITETET
I OSLO

Gårds-/ bruksnavn Skaveren nordre	G.nr./ b.nr. 78/1
Kommune Åmot	Fylke Hedmark
Saksnavn Osensjøen – på vippen?	Kulturminnetype Branngrav, steinalderboplass
Saksnummer (KHM) 2015/11783	Prosjektkode 220286
Grunneier, adresse Marianne Karset Bergersen, Kantarellveien 47, 1476 Rasta	Tiltakshaver Riksantikvaren
Tidsrom for utgravning 18.-20.5.2016	M 711-kart/ UTM-koordinater/ Kartdatum EU89-UTM sone 32N Øst: 650679, Nord: 6796819
ØK-kart	ØK-koordinater
A-nr. 2016/457	C.nr. C60524 (id70518), C60525 (løsfunn id12692)
ID nr. (Askeladden) 70518	Negativnr. (KHM) Cf35020
Rapport ved: Torgeir Winther	Dato: 11.1.2017
Saksbehandler: Per Persson	Prosjektleder: Per Persson

SAMMENDRAG

I perioden 18. til 20.5.2016 gjennomførte Kulturhistorisk museum i Oslo en mindre undersøkelse av lokaliteten id70518 på Skavernodden. Undersøkelsen inngikk som en del av et større prosjekt ved navn Osensjøen – på vippen? som gjennomføres i forbindelse med fornyet konsesjon for kraftverket ved Søndre Osa. Skavernodden eroderes gradvis av de stadige endringene i vannivå i Osensjøen, og det var viktig å avklare situasjonen på odden for å avgjøre om det vil være nødvendig med mer inngående undersøkelser. To potensielle lave gravrøyser eller steinlegginger ble undersøkt ved manuell avtorving, samt at det ble gravd en mindre sjakt i kanten av en av strukturene. Strukturene ble avskrevet som naturlige formasjoner i den stedlige moreneavsetningen.

En tidligere registrert grop med voll ble undersøkt. Det ble påvist store mengder brente fragmenter av bein og gevir i utkastede masser i vollen, samt at det ble funnet et kull- og beinholdig fyllskifte med tydelige spor etter høy varmpåvirkning av undergrunnen ved bunnen av nedgravningen. Analyse av beina påviste både bein fra menneske og elg. Plassering av graven på odden og funnmaterialet utviser flere likhetstrekk med de såkalte innsjøgravene i Sverige, deriblant den store mengden istykkerslåtte gevirfragmenter. Bein fra Grop 1 er datert til starten av 400-tallet eller starten av 500-tallet. e.Kr. I tillegg til beinmaterialet ble det funnet et lite antall gjenstander av littisk råstoff som viser at det har vært aktivitet på odden i mesolitikum. Spredningen av funnene og den lave mengden

gjenstander som ble funnet tyder på at det dreier seg om et aktivitetsområde av begrenset omfang.

INNHOOLD:

1	BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN	6
2	DELTAGERE, TIDSRUM	8
3	BESØK OG FORMIDLING	8
4	LANDSKAPET, FUNN OG FORNMINNER (SKREVET OM FRA PROSJEKTPLAN).....	8
4.1	Om Osensjøen.....	8
4.2	Tidligere funn og registreringer ved Osensjøen	9
4.3	Skavernodden	10
5	PRAKTISK GJENNOMFØRING AV UTGRAVNINGSPROSJEKTET	13
5.1	Problemstillinger – prioriteringer	13
5.2	Dokumentasjon	14
5.3	Utgravningsmetode og forløp.....	15
6	UTGRAVNINGSRISULTATER	19
6.1	Strukturer og kontekster	19
6.1.1	Mulig gravrøys A1253	19
6.1.2	Mulig gravrøys A1277	21
6.1.3	Grop 1.....	23
6.2	Funnmateriale C60524/1-8.....	27
6.2.1	Brent bein og gevir C60524/6-8	27
6.2.2	Littisk funnmateriale C60524/1-5	28
6.3	Fredgårdsøks fra Buholmen (id12692), C60525.....	29
7	NATURVITENSKAPELIGE PRØVER OG ANALYSER.....	30
7.1	Datering	30
7.2	Osteologi	31
8	VURDERING AV UTGRAVNINGSRISULTATENE, TOLKNING OG DISKUSJON.....	32
9	SAMMENDRAG	36

10	LITTERATUR.....	37
11	VEDLEGG.....	39
11.1	Tilveksttekst, C60524/1-9.....	39
11.2	Prøver.....	40
11.2.1	Kullprøver.....	40
11.3	Tegninger	41
11.4	Fotoliste	42
11.5	Analyseresultater.....	47
11.5.1	Datering	47
11.5.2	Osteologi.....	49
11.6	Arkivert originaldokumentasjon	51

RAPPORT FRA ARKEOLOGISK UTGRAVNING

OSENSJØEN – PÅ VIPPEN?

DELRAPPORT 3: SKAVERNODDEN

SKAVEREN NORDRE 78/1, ÅMOT, HEDMARK

1 BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN

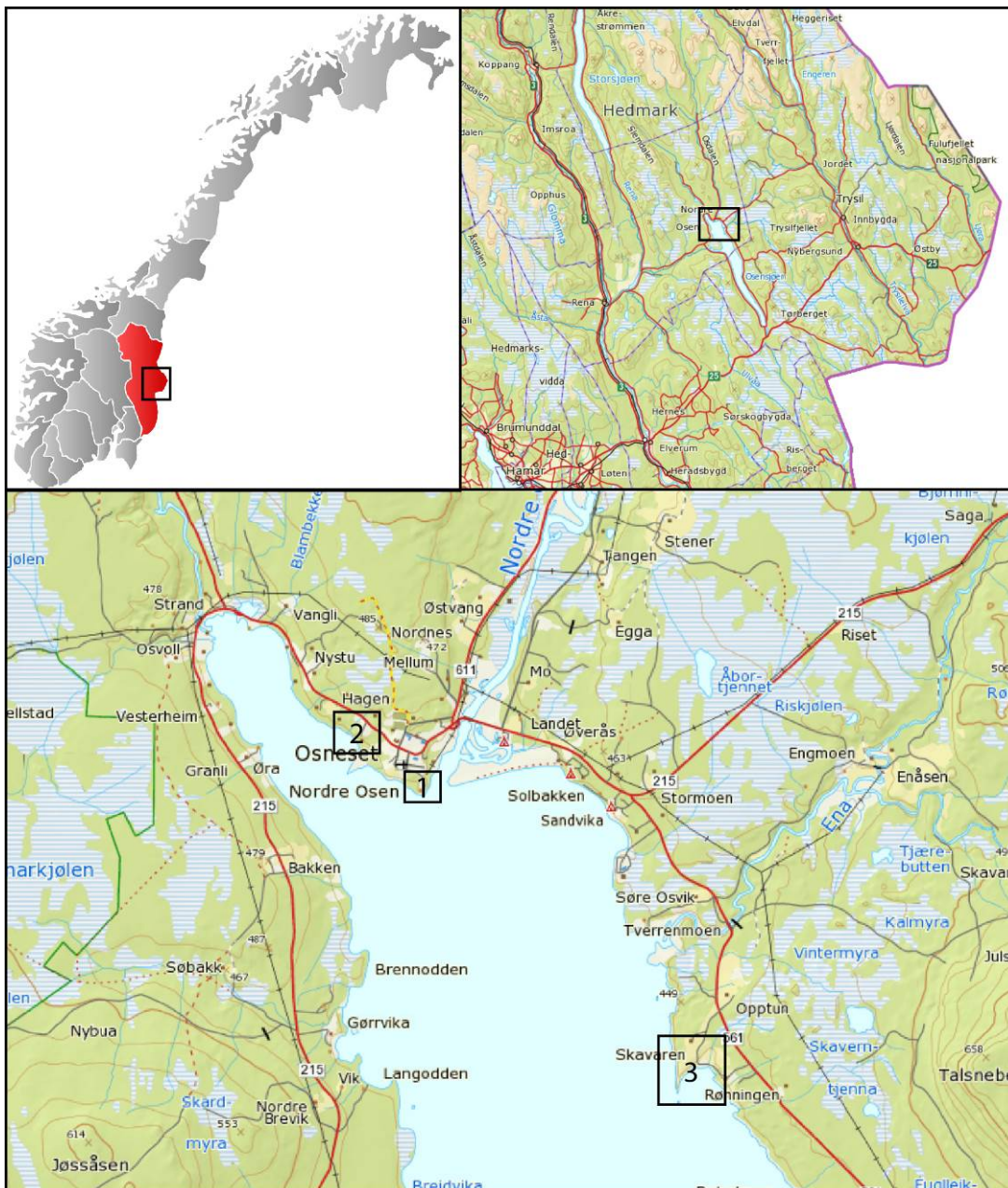
Osensjøen er omformet som følge av omfattende vassdragsregulering. Sjøen har vært regulert siden 1847, først som fløtningsdam og fra 1928 til kraftproduksjons- og flomdempingsformål. Fra 1981 brukes innsjøen som magasin for Osa kraftverk dit vannet ledes i en tunnel fra den nordvestre delen av vannet. Konesjonseier er Glommens og Laagens Brukseierforening.

I 1960 ble arkeologiske undersøkelser en del av forberedelsene for vannkraftutbygging. Vassdrag som ble regulert før dette tidspunktet ble utbygd uten at lovpålagte kulturminneundersøkelser ble gjennomført. De fleste konsesjonene som ble gitt før 1960 skal nå fornyes eller vilkårene skal revideres. Olje- og energidepartementet har på bakgrunn av forslag fra Riksantikvaren, Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE), Energibedriftenes landsforening og regional kulturminneforvaltning, innført en sektoravgift for kraftverkskonsesjonærer der inntektene skal brukes til finansiering av kulturminnetiltak i utbygde vassdrag, hvor konsesjonen skal fornyes eller vilkårene skal revideres (St.prp. nr. 1 (2007-2008) for OED, s. 50).

Konsesjonsfornyelse for regulering av Osensjøen ble gitt i 1999 gitt til Glommens og Laagens Brukseierforening under vilkår om kulturminneundersøkelser både av kulturminner i reguleringssonen og de nærmestliggende områder (St.prp. nr. 69 1997-98, Ny konsesjon for regulering av Osensjøen). Allerede i 2008-09 utarbeidet KHM en foreløpig prosjektplan for registrering og utgravning av automatisk fredete kulturminner ved Osensjøen (Damlien 2009). I 2016 ble det utarbeidet en ny og mer detaljert prosjektplan i samarbeid mellom Hedmark fylkeskommune (HFK), Norsk Maritimt museum (NMM) og Kulturhistorisk museum (KHM) (Persson et al. 2016). Prosjektplanen legger opp til at det i løpet av 2016 skal gjennomføres en innledende undersøkelse, trinn 1, med fokus på å skaffe grunnleggende kunnskap om bevaringstilstanden for steinalderboplassene ved Osensjøen, samt å fremskaffe faglige avklaringer for prosjektets hovedproblemstillinger.

HFK, NMM og KHM har i henhold til prosjektplanen ansvar for gjennomføringen av ulike deler av prosjektet. HFK har ansvar for registrering langs den sørlige delen av Osensjøen og Vesle Osensjøen, mens NMM har ansvar for problemstillinger knyttet til naustlokaliteter og fiskeri. KHMs ansvar omfatter å gjennomføre prøvegravninger på et utvalg av kjente kulturminnelokaliteter. Undersøkelsen av Skavernodden inngikk opprinnelig i HFKs ansvarsområde, men grunnet forhold knyttet til bemanning og

tidsbruk ble undersøkelsen gjennomført i regi av KHM med støtte fra Kjetil Skare ved HFK. Målsetningen for undersøkelsen på Skavernodden var å avklare om de tidligere registrerte mulige gravrøysene på odden faktisk er kulturminner, og dernest å avklare i hvilken grad kulturminnene på odden trues av den pågående erosjonen av odden. Erfaringene fra trinn 1 skal samles i en felles rapport som legges til grunn for en fornyet prosjektplan for et eventuelt trinn 2 som skal gjennomføres i 2017.

Figur 1. Lokaliseringen av de tre lokalitetene som ble undersøkt av Kulturhistorisk museum i forbindelse med årets utgravninger. 1: Osneset (id 129155). 2: Hagen (id 129158). 3: Skavernodden (id 70518). (Kartgrunnlag: www.norgeskart.no. Illustrasjon: Torgeir Winther/KHM).

2 DELTAGERE, TIDSRØM

Navn	Stilling	Periode	Dagsverk
Torgeir Winther (KHM)	Utgravningsleder	18.-20.5.16	2,5
Svein Vatsvåg Nielsen (KHM)	Assistent	18.-20.5.16	2,5
Kjetil Skare (HFK)	Prosjektleder HFK	19.-20.5.2016	2
Sum			7

Tabell 1. Oversikt over mannskap og tidsbruk i felt.

3 BESØK OG FORMIDLING

Det ble ikke gjennomført planmessig formidling i felt i forbindelse med årets undersøkelse på Skavernodden.

4 LANDSKAPET, FUNN OG FORNMINNER (SKREVET OM FRA PROSJEKTPLAN)

4.1 OM OSENSJØEN

Osensjøen er en nesten tre mil lang innsjø beliggende i Åmot og Trysil kommune, Hedmark fylke. Innsjøen dekker i alt 43,32 km², og er opptil 117 meter dyp. Sjøen har sitt avløp gjennom elva Søndre Osa til Rena elv og deretter til Glomma. Elva Nordre Osa har utløp ved nordøstenden av sjøen, mens elva Slemma har forbindelse til innsjøens nordvestre ende. Elvene Næringa og Grylla har utløp ved Søndre Osa i den sørlige enden av sjøen, og her er Osensjøen og den mindre innsjøen Vesle Osensjøen forbundet av en kanal. Innsjøen er bred og åpen mot nord, mens sjøen i den sørlige delen er sjøen smalere og strendene brattere. Landskapet preges først og fremst av skogen og smale åser som omkranser innsjøen. Flere gårder og småbruk ligger nær strandlinjen, med åkre, eng og beitemark.

Berggrunnen langs østsida av Osensjøen består av grunnfjellsbergarter som gneis og migmatitt mens det på den vestre siden er sandsteinsbergarter som dominerer. I den nordre enden av Osensjøen – og i et smalt belte på den østre siden av sjøen – er det forekomster av kambrisk sandstein og skifer. Den kalkrike og mer lettforvitrede skiferen har skapt relativt gode næringsforhold i dette vassdraget, som dermed skiller seg ut fra de andre, mer saltfattige og næringsfattige tilløpselvene. Løsmassene i områdene rundt sjøen består først og fremst av morenejord av varierende tykkelse, med til dels mye stein i overflaten. Enkelte steder har morenen dannet terrasser og større morenehauger. Langs elvene Slemma og Nordre Osa i den nordre enden av sjøen, og rundt Vesle Osensjøen i den sør, består løsmassene av breelvaavsetninger. Større myrområder finnes nord for innsjøen, spesielt rundt elvemunningene.

I faglig program for vassdragsundersøkelser i Sør-Norge karakteriseres landskapet som Osensjøen er en del av som skogsområdene på det indre Østlandet (Indrelid 2009:40, 52). Landskapsregionen strekker seg fra Finnskogen i nordøst til Telemark i sørvest og omfatter den største delen av det østnorske landskapet.

Fisket i Osa var svært populært før reguleringen. Den naturlige vandringen av ørret fra Søre Osa opp til Osensjøen har imidlertid vært avbrutt i mer enn 40 år og ørretbestanden i Osensjøen ble svekket ved den gamle reguleringen. Det er i dag en stor elgstamme i Åmot. Elgen beiter i åsene i de snøfrie årstidene og trekker ned i dalene om vinteren (Bergstøl 2008 med ref.).

4.2 TIDLIGERE FUNN OG REGISTRERINGER VED OSENSJØEN

Det er fra tidligere registrert en rekke fornminner og løsfunn langs Osensjøens bredder. En stor andel av de kjente fornminnene er lokaliteter fra steinbrukende tid men det er også registrert et stort antall kullgroper og fangstgroper fra jernalder/middelalder. I all hovedsak er det kjent kulturminner rundt den nordre enden av Osensjøen. Det er utført få registreringer og kjent langt færre kulturminner langs den sørlige delen av sjøen. De fagmessige undersøkelsene i området er i første rekke registreringer, utført i varierende omfang fra 1960-tallet og frem til 2010-tallet.

De første arkeologiske undersøkelser ved Osensjøen ble utført av Irmelin Martens i 1961 og 1962. Det ble da registrert flere lokaliteter fra steinbrukende tid langs nordenden av sjøen. Registreringen omfattet strandsonen på begge sider av bukta Valmen ved utløpet av Osensjøen, videre nordover langs vestsiden av sjøen mot Garviken, områdene rundt utløpet til Slemma og strendene ved munningen til Nordre Osa og den østre bredde helt sør til Fuglesanden (se figur 1). Det ble også tatt en del prøvestikk ved Vesle Osensjøen. I tillegg ble det også utført mindre utgravninger i form av sjakter og prøveruter innenfor tre lokaliteter. Lokalitetene strekker seg fra strandkanten og høyere opp i terrenget. De øvre lokalitetene eller -partiene ligger på moreneformasjonene over høyeste vannstand. Martens påpeker det store potensialet for steinalder langs nordenden av sjøen. Hun kommenterer funn av artefakter på de enkelte lokalitetene og bemerker spesielt de store koksteinsforekomstene langs strendene (Martens 1962).

Deler av området ble også registrert for Økonomisk kartverk i 1978 og 1986. Ti lokaliteter ble kartlagt, deriblant flere av lokalitetene registrert av Martens. I forbindelse med prosjektet «Øvelse Elg» i regi av NINA i 1994 ble det også registrert langs nordenden av sjøen. I 1997 foretok Boaz en registrering langs utvalgte deler av strandsonen ved nordenden av sjøen samt langs elva Søndre Osa. Målsetningen var å vurdere tilstanden til allerede registrerte lokaliteter samt å registrere eventuelle nye lokaliteter (Boaz 1998).

Hedmark fylkeskommune har i løpet av 2000-tallet gjennomført mange registreringer ved Osensjøen (Amundsen 1998, Mjaaland 2005, Smiseth 2009, m.fl.). Spesielt viktig er en omfattende registrering som ble gjort 2009 i forbindelse med ny kommunedelplan for Osenområdet i Åmot kommune (Stafseth 2009). Det ble tatt prøvestikk, sjaktet og foretatt strandflateregistrering på mange av lokalitetene ved tettstedet Nordre Osen.

Åmot kommune befinner seg i en særstilling da det i de senere årene har vært gjennomført en rekke arkeologiske registrerings- og utgravningsprosjekter. I forbindelse med Rødsmoprojektet (1993-1997) ble det registrert og undersøkt et stort antall fornminner på Rødsmoen ca. 2 mil vest for Osensjøen (Narmo 1997). I forbindelse med etableringen av Regionfelt Østlandet ble det gjennomført arkeologisk registrering av et

areal på 230 km² og påvist til sammen 2191 automatisk fredete kulturminner. De reflekterer et bredt spekter av aktiviteter gjennom et tidsrom på 10 000 år, fra steinalder til og med middelalder (Amundsen et al. red. 2003). KHM utførte i perioden 2003-2007 arkeologiske utgravninger Gråfjellområdet og ved Rena elv (Stene red. 2010, Amundsen red. 2007, Rundberget red. 2007).

I tillegg til de forvaltningsinitierte registreringene og utgravningene er det gjennom en årrekke innsamlet et stort antall gjenstander fra Osensjøen ved lav vannstand, og da i særlig grad storredskaper fra steinbrukende tid. Dette materialet oppbevares dels på Kulturhistorisk museum, Norsk Skogsmuseum og Glomdalsmuseet i Elverum og på et lokalt bygdemuseum i Nordre Osen. Et ukjent antall funn befinner seg nok også i privat eie (Amundsen 2011). I 2010 ble et stort antall gjenstander overlevert til HFK av Knut Holtbråten. Gjenstandene er samlet inn ved lav vannstand over en årrekke og stammer fra hovedsakelig fra Valmen og Osneset i den nordre delen av sjøen. Gjenstandene vil bli katalogisert og innlemmet i Kulturhistorisk museums samlinger som en del av prosjektet. I tillegg til de mange funnene fra steinbrukende tid finnes det også et lite antall løsfunn fra jernalder og middelalder ved Osensjøen. Seks av de åtte funnene som trolig skal knyttes til jernalder og middelalder stammer fra den sørlige enden av sjøen.

Figur 2. Et parti av den smale ryggen langs toppen av Skavernodden, sett fra et punkt nær sørspissen av odden Foto: Cf35020_175, sett mot nord. Fotograf: Torgeir Winther.

4.3 SKAVERNODDEN

Skavernodden ligger i den nordlige delen av Osensjøen (se figur 1, Skavernodden er markert med utsnitt nr. 3), og er en høy og smal odde som stikker flere hundre meter ut fra sjøens østre bredde. Odden er oppbygget av tykke moreneavsetninger bestående av dårlig sortert isbreavsatt materiale. I det ytterste partiet er odden en svært smal rygg, og

denne stiger raskt opp etter hvert som man beveger seg inn mot land (se figur 2). Langs toppen av ryggen er det et smalt, flatt parti med bratte skråninger på begge sider. Denne flaten er om lag 0,5 meter bred ved ryggens laveste parti, og vider seg sakte ut i takt med at terrenget stiger. Ved overgangen mot dagens jordbruksarealer er flata om lag 20 meter bred (se figur 6).

Figur 3. Utsnitt fra Knoffs topografiske kart fra 1758 med notis om funn av brente menneskebein på Skavernodden. Kilde: <http://kartverket.no/Kart/Historiske-kart/Historiske-kart-galleri/#4/140/247>.

Den tidligste kilden som omtaler kulturminner på Skavernodden er en notis på et topografisk kart over deler av det sørøstre Hedmark laget av Generallandmåler Friederich Christian Knoff, datert til 1758 (se figur 3). I notisen skriver Knoff:

«Skaver-rud

Her er fundet brente menneske been af
 umaadelig stórelse hvor af nogle er det Hóylovl.
 Renta Cám: present: af General Land Maal:
 Commissarierne hafte og været paa
 stedet. Disse fundne been
 synes at bevise at landet
 ved denne sió har for-
 dum været bebygget
 og beboet.»

I notisen opplyser Knoff om at det er funnet «umaatelig» store brente menneskebein på gården Skaver-rud, og plasseringen av notisen i kartet indikerer at funnstedet har vært ute på selve Skavernodden. Knoff skriver også at han har gitt noen beina i gave til det som kalles «Hóylovl. Renta Cam». Dette er trolig en forkortelse for Rentekammeret, en institusjon innenfor det danske statsapparatet som hadde som oppgave å ta seg av de økonomiske og materielle anliggende i Danmark-Norge på denne tiden. Det er derfor

god grunn til å anta at beina ble sendt ut av landet og til København, slik det skjedde med mange andre oldsaksfunn på denne tiden. Det er opprettet kontakt med Nationalmuseet i København for å undersøke om de har opplysninger om et slikt funn, men det foreligger ikke svar på nåværende tidspunkt.

Nordhagen 1988 i topografisk arkiv. Der skal det være opplysninger om at Knoff har sagt at det skal ha «været et Hedensk Offerstæd» på odden. Denne opplysningen finnes ikke i kartet fra 1758.

De neste opplysningene om oldsaksfunn fra Skavernodden finnes i «Osen bygdebok» som ble gitt ut av Olav Nilsen i 1950. Nilsen (1950:32-3) omtaler det han karakteriserer som en typisk vikinggrav fra tiden omkring år 1000 som skal ha ligget på Skavernodden, og opplyser at den skal ha ligget «12 m fra sjøen og 8 m over alminnelig vannstand». De første som gravde i grava på Skavernodden skal ha vært noen «sø-finner» fra Grasberget eller Midtskogberget, men det er ikke gitt opplysninger om at dette skal ha frembrakt gjenstandsfunn. På 1870-tallet skal det igjen ha blitt gravd i grava. Det da ble funnet en pilspiss, en saks, en hestesko, et bisset og en kastespydspiss, men av disse funnene ble kun spydspissen sendt til Oldsaksamlingen. Spydspissen er katalogisert under C12404 og er av en type som dateres til middelalder eller sen vikingtid (Bergstøl 2008:59). Nilsen forteller også om en merknad på et annet gammelt kart over området som skal ha opplyst om at røvere skal ha gravd ned en skatt på stedet, og at dette i senere tid har blitt omdannet til et sagn om at det i krigens tid var blitt gjemt en pengekiste der (1950:33).

I tillegg til spydspissen C12404 finnes det i museets samlinger en liten bleggøks, C28259, som er knyttet til Skavern. Øksa oppgis imidlertid å være funnet på bruket Opptun under Skaveren nordre omtrent 500 meter nord for Skavernodden, og har trolig ingen forbindelse med Skavernodden.

I 1986 ble det for første gang registrert kulturminner på selve Skavernodden. Lengst nord på odden, på ett tilnærmet flatt parti i forlengelsen av dagens dyrkamark, ligger det to lett synlige groper. Gropene oppgis å være tilnærmet like store, 2-2,5 x 2,5 meter, og begge har en voll mer eller mindre tydelig definert voll bestående av stein og andre løsmasser. Gropenes funksjon er angitt som usikker, men det foreslås en mulig funksjon som dyregraver. I 2001 ble Hedmark fylkeskommune oppmerksomme på et lite antall uanselige formasjoner et lite stykke lenger ut på odden. Stedet ble befart, men ikke registrert. Ifølge kulturminnedatabasen Askeladden var følgende status for Skavernodden i forkant av undersøkelsene i 2016: «På odden ligger flere gravrøyser og steinlegninger. Må registreres.»

Kulturminnelokaliteten som ble undersøkt i trinn 1, id 70518, omfatter hele det ytterste partiet av odden. Ifølge den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden er det registrert flere mulige gravrøyser og steinlegninger på odden, men ingen av disse mulige røysene er beskrevet eller innmålt. Hedmark fylkeskommune ble oppmerksomme på de mulige røysene i 2001 og stedet har i de påfølgende årene vært gjenstand for en rekke befaringer av ulike fagfolk, uten at man har kunnet trekke noen andre konklusjoner enn at det *kan* dreie seg om lave gravrøyser eller steinlegninger og at det behøves en mindre undersøkelse av de mulige strukturene for å avgjøre saken. En av årsakene til at stedet er viet så mye oppmerksomhet fra fagmiljøet er knyttet til den spesielle stedskonteksten til

de mulige gravene. Både i Norge og Sverige er det fra tidligere kjent graver på nettopp slike odder, de såkalte fangstmarksgravene. Denne typen graver er sentrale i diskusjonen omkring den etniske tilknytningen til folkene som var bosatt i de indre fjell- og skogsområdene (Gollwitzer 1997, Bergstøl 2008, Gjerde 2016).

Det er tidligere registrert funn av avslag av flint (id32407) i åkeren 45 meter nord for id70518. Det er registrert tre steinalderlokaliteter mellom 300 og 650 meter nord for lokaliteten (id58959, id20216, 40194), samt at det er registrert tre lokaliteter mellom 750 og 1500 meter sør for odden (id91453, id12692, id22070).

5 PRAKTISK GJENNOMFØRING AV UTGRAVNINGSPROSJEKTET

5.1 PROBLEMSTILLINGER – PRIORITERINGER

Det er fra tidligere registrert flere lave steinpakninger plassert langs den smale ryggen lengst sør på Skavernodden. Det er også tidligere innlevert gjenstandsfunn fra jernalder eller tidlig middelalder på gården. For ett funn – en spydspiss – foreligger det også opplysninger om at gjenstanden er funnet ute på selve odden. Ifølge andre kilder var gjenstanden en del av et større gravfunn som kom for dagen en gang i 1870-årene ved graving i en haug eller røys som skal ha ligget på oddens høyeste punkt (Nilsen 1950:33). Det foreligger også opplysninger om at det skal være gjort funn av menneskebein på Skavernodden så tidlig som på 1750-tallet. På oddens høyeste punkt forandrer terrenget på odden seg fra en smal rygg og til en bredere flate, og her er det registrert spor etter graving. Tidligere innkomne funn fra stedet, opplysninger om ytterligere funn og spor etter graving på odden tyder på at de registrerte steinpakningene kan være graver. Både i Norge og Sverige er det kjent graver fra nettopp slike odder, de såkalte fangstmarksgravene. Denne typen graver er sentrale i diskusjonen omkring den etniske tilknytningen til folkene som var bosatt i de indre fjell- og skogsområdene på Østlandet i denne perioden (Gollwitzer 1997, Bergstøl 2008, Gjerde 2016).

De mulige gravene ligger langs den smale ryggen lengst sør på Skavernodden. Det er nettopp i dette partiet erosjonen er mest aktiv ettersom denne delen av odden stikker lengst ut i sjøen og dermed også utsettes for mest bølgeaktivitet og vind. Skråningene på begge sider av odden bærer preg av at det foregår aktiv erosjon, og enn i et begrenset omfang. Over tid vil denne erosjonsprosessen trolig fjerne hele den ytterste delen av odden. En av de registrerte steinpakningene ligger ved den sørlige enden av Skavernodden og er dermed særlig truet av den pågående erosjonen.

Steinpakningene på Skavernodden er ikke tidligere undersøkt annet enn ved visuelle befaringer. Det er derfor behov for en begrenset forundersøkelse av strukturene før man kan ta en avgjørelse om hva som videre bør gjøres med dem i et eventuelt trinn 2 i prosjektet. Den primære målsetningen med årets undersøkelse blir derfor å avklare hvorvidt det er snakk om menneskeskapt struktur, og da i første rekke gravlegginger, eller om steinpakningene er et naturlig forekommende fenomen.

5.2 DOKUMENTASJON

Det ble brukt en Trimble R6 GPS med CPOS-nøyaktighet ved innmåling på den enkelte lokalitet. Denne løsningen er svært sårbar for forstyrrelser som skaper dårlige mottaksforhold for satellitter, for eksempel ved arbeid i eller i nærheten av skog. Årets undersøkelser ved Osensjøen foregikk i overgangen mellom de nedtappede områdene i Osensjøens basseng og områder dekket av relativt åpen furuskog langs sjøens bredder. På forhånd var det derfor grunn til å tro at det kunne bli problematisk å få tilstrekkelig satellittdekning for innmåling med god nøyaktighet ved bruk av CPOS GPS, og at en løsning med totalstasjon ville gi mer nøyaktige måledata. Grunnet praktiske hensyn knyttet til fremkommelighet og transportbehov ble det likevel vurdert at innmåling med begrenset nøyaktighet ville være tilstrekkelig for det begrensede innmålingsbehovet som ville være gjeldende under gjennomføringen av prosjektets trinn 1. I felt viste det seg at det i praksis var mulig å få relativt høy nøyaktighet på innmålingene selv i skogkledt terreng, men at dekningen var svært ustabil og at det tok lang tid å gjennomføre innmålingen. Det derfor kun gjort et minimum av innmåling i felt, men tilstrekkelig til å dokumentere det arbeidet som ble gjennomført.

Dokumentasjonssystemet Intrasis (Version 3.0.1) ble brukt til behandling og analyse av innmålte enheter i felt. Til videre databearbeiding, analyse og publisering av GIS-data ble ESRIs ArcMap 10 benyttet.

Dataflyten fra GPS til Intrasis-programvaren skjer ved at målepunktene lagres som Trimble RAW-filer på måleboka, en Trimble TSC3. Her blir de konvertert til Intrasis-format før eksport inn i respektive Intrasis prosjekt-base på bærbar PC. Eksport skjer via kabel fra målebok til PC. Videre bearbeiding og analyse av data gjennomføres i Intrasis og ESRIs ArcMap 10.

Alle kartdata er satt i koordinatsystem UTM/WGS84 sone 32N, og lagret i ESRI geodatabase-format ved avlevering til Dokumentasjonsseksjonen ved Kulturhistorisk museum. I tillegg blir de respektive Intrasis-prosjektet avlevert til samme enhet for lagring og eventuell distribusjon.

Undersøkelsen ble dokumentert med et digitalkamera av typen Canon Power Shot SX60 HS. Lister over foto, tegninger og funn ble ført i appen Numbers på er iPad. Backup av all digital dokumentasjon ble gjort fortløpende i løpet av utgravningen.

Figur 4. Befaring av de mulige gravrøysene på Skavernodden den 10.5.2016. Fra vcnstre: Kjetil Skare (HFK), Elling Utvik Wammer (NMM) og Fredrik Bratlie (HFK). Foto: Cf35020_171, sett mot sørvest. Fotograf: Torgeir Winther.

5.3 UTGRAVNINGSMETODE OG FORLØP

I forkant av utgravningen ble det foretatt en befaring på Skavernodden av representanter for KHM, HFK og NMM for å kartlegge situasjonen på stedet og legge en strategi for undersøkelsen. De mulige gravrøysene på odden er ikke tidligere kartfestet og har i løpet av årene siden de først ble oppdaget vært en viss uenighet knyttet til hvor mange mulige gravlegginger som faktisk finnes på odden. Det var derfor nødvendig å avklare hvor strukturene som skulle undersøkes lå, og hvilken arealmessig utstrekning de hadde. Etter en synfaring av hele odden ble det avgjort at det var snakk om to mulige gravrøysar, én plassert i den sørligste enden av den høye ryggen på odden og én lenger nord på den samme ryggen (se figur 6). Det ble også avgjort at de mulige røysene skulle undersøkes i henhold til prosjektplanen ved å fjerne vegetasjonen og det tynne torvlaget manuelt. Dersom en slik fremgangsmåte ikke bar frem, skulle man vurdere å gjennomføre en mindre prøvegraving. I forbindelse med befaringsen ble de mulige gravrøysene og en mindre del av de omkringliggende områdene langs ryggen på odden undersøkt med metalldetektor. Dette gav ingen resultater, men operatøren av detektoren påpekte at det var mye forstyrrelser på grunn av store mengder stein i undergrunnen.

Det er som nevnt også registrert to menneskeskapte groper på det flate partiet nord på Skavernodden. Gropenes funksjon er ikke tidligere klarlagt og gropene har vært midlertidig tolket som mulige dyregroper, dvs. fangstgroper. I forbindelse med befaringsen ble gropene undersøkt visuelt og med jordbor, og en tolkning som fangstgrop ble vurdert som lite sannsynlig. Det ble heller ikke funnet spor av trekull i vollene, sidene eller bunnen av gropene. En tolkning som kullgrop ble derfor heller ikke vurdert som

sannsynlig selv om det ikke er ukjent at tidlige kullgroper kan inneholde svært små mengder trekull. Vollene til begge de to gropene bestod i stor grad, og stedvis omtrent utelukkende, av stein og var kun tydelig definert rundt deler av gropene. Gropene passer dermed dårlig med kjente kulturminnetyper som opptrer i utmark, og muligheten for at gropene skal knyttes til de omtalte gravfunnene som er gjort på stedet ble vurdert. Det ble derfor avgjort at en mindre undersøkelse av en av de to gropene ville være nyttig for en videre forståelse av lokaliteten som helhet. Den sørligste av de to gropene, heretter kalt grop 1, ble valgt ut for en begrenset undersøkelse.

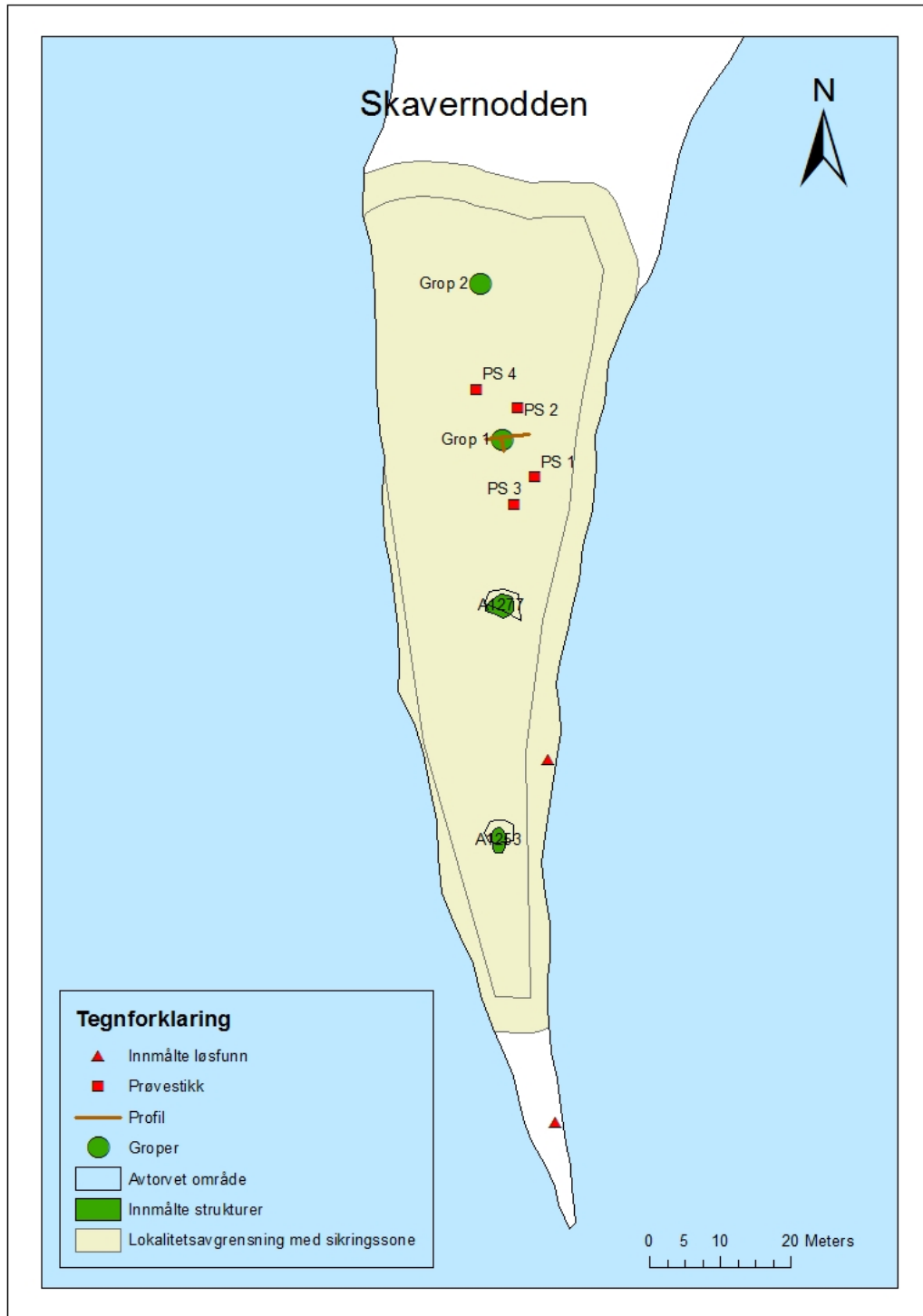

Figur 5. Kjetil Skare (HFK) renser en profil i sjakta som ble anlagt i den mulige gravrøysa A1277s østre kant. Foto: Cf35020_284, sett mot sør. Fotograf: Torgeir Winther.

Selve utgravningen ble gjennomført i perioden 18.5 t.o.m. 20.5. De to mulige gravrøysene ble innmålt med CPOS GPS (se figur 6). De to gropene lengre nord på odden ble ikke innmålt da skogen var tettere på denne delen av odden og mottaksforholdene for GPS'en var dermed ikke gode nok. Undersøkelsen på Skavernodden ble innledet av undersøkelsen av de to mulige gravrøysene, A1253 og A1277. Innledningsvis ble undersøkelsen av strukturene begrenset til å omfatte den nordre halvdel, for ikke å gjøre større skade enn nødvendig dersom det faktisk skulle vise seg å være gravminner. Det tynne laget med mose og annen vegetasjon som dekket strukturene ble fjernet med krafse, og overflatene i steinpakningene ble renset opp med graveskje. Steinpakningen A1253 ble avskrevet som en naturlig steinansamling og som en del av den steinrike morenen som finnes på stedet.

Den innledende undersøkelsen av den mulige gravrøysa A1277 gav ingen klare indikasjoner som kunne svare på målsetningen for undersøkelsen. Strukturen fremstod som relativt ulik A1253, og det var knyttet usikkerhet til hvordan den skulle tolkes. Det ble derfor anlagt en mindre sjakt i den østre kanten av den innmålte strukturen. Den

opprensede profilen i sjakten viste kun naturlige lagdelinger og det forekom ingen spor av menneskelig aktivitet. A1277 ble derfor tolket som et naturlig forekommende fenomen i de lokale moreneavsetningen og avskrevet.

Figur 6. Kart over Skavernodden med innmålte strukturer, funn og prøvestikk. (Kartgrunnlag Statens kartverk. Tillatelsesnummer NE12000-150408SAS. Illustrasjon: Torgeir Winther/KHM).

Undersøkelsen av grop 1 bestod i første omgang av at den sørlige halvdel av bunnen og sidekantene opp til toppen av vollen, ble avtorvet med krafse. Dette området ble også utvidet til å omfatte en smal sjakt over vollen øst for gropa. Hele det avtorvede området ble rensset med graveskje og dokumentert med foto. Det ble ikke funnet trekull eller gjort observasjoner som kunne gi opplysninger om gropas funksjon.

Etter et større regnskyll ble det observert små og store biter av brente bein i siden av gropa. De brente beinene passet dårlig med de på det tidspunktet rådende tolkningene av gropa. Brente bein forekommer sjeldent i kull- og fangstgroper, og brente bein er heller ikke vanlig forekommende i moderne kulturminner i utmark. For å forsøke å ta rede på hvilken kontekst de brente beina kom fra ble det derfor besluttet å anlegge en sjakt sørover fra midten av gropa og gjennom vollen (se figur 6). En slik sjakt ville kunne avdekke om beina stammet fra selve gropa eller om det nettopp var gravingen av gropa som hadde forstyrret en original kontekst og redeponert beina i forstyrrede masser.

Figur 7. Svein Vatsvåg Nielsen og Kjetil Skare (HFK) funderer over tolkningen av grop 1.

Innledningsvis ble det gjort forsøkt på å identifisere ulike lag i vollen, men det viste seg raskt at vollen ikke inneholdt klare lagskiller. Tilsvarende var massene i den sørlige siden av gropa så omrotet at det var ikke var mulig å identifisere ulike lag. Det var imidlertid ikke noe problem å skille de omrotede massene og vollen fra de urørte lagene under. Massene som ble gravd frem ble vannsåldet i svenskesåld med 4 mm maskevidde, og funnene ble relatert til de stratigrafiske lagene de kom fra. Funnmaterialet fra sjakta

bestod av store mengder brent bein og gevir, hvorav et av de større stykkene var utstyrt med linjedekor. Det ble også funnet et sparsommelig littisk materiale: et mikroflekkefragment av jaspis, en splint med slagbule av flint, et avslag av finkornet kvartsitt samt et fragment av kvarts.

Ettersom det ble gjort funn av bearbeidet littisk materiale i sjakta gjennom grop 1, var det også nødvendig å kartlegge omfanget og utbredelsen av en eventuell steinalderboplass på stedet. Det ble derfor gravd fire prøvestikk i området umiddelbart rundt grop 1 (PS1-4, se figur 6). I et av prøvestikkene, PS1, ble det gjort funn av en mikroflekke av jaspis og moderate mengder skjørbrent stein. Prøvestikket lå om lag 1 meter sør-sørøst for den ytre avgrensningen av vollen rundt grop 1, i et forholdsvis flatt område på oddens høyeste punkt. På grunn av prosjektplanens utforming var det ikke rom for å sette ytterligere prøvestikk lenger sør på odden, men ved overflatesøk ble det funnet et avslag av gråhvit kvartsitt (F1250), en kjerne av kvarts (F1251), samt et avslag av blågrå kvartsitt lenger sør på odden. Det ble ikke gjort funn i de øvrige prøvestikkene.

Figur 8. Den mulige gravrøysa A1253 før avtorving. Foto: Cf35020_253, sett mot sør. Fotograf: Torgeir Winther.

6 UTGRAVNINGSRISULTATER

6.1 STRUKTURER OG KONTEKSTER

6.1.1 MULIG GRAVRØYS A1253

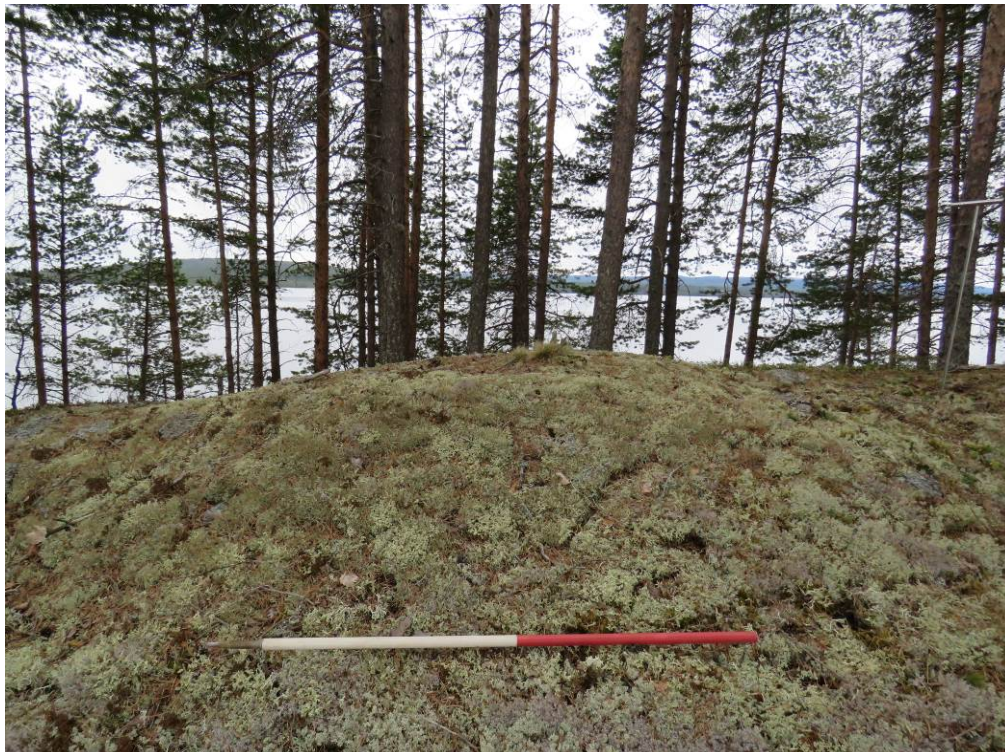
A1253 var en lav men tydelig definert ansamling eller pakning av steiner beliggende på toppen av det sørlige partiet av moreneryggen som utgjør Skavernodden. I dette partiet skråner ryggen svakt mot sør, og kun noen få meter sør for A1253 blir skråningen

brattere og ryggen smalere. Steinpakningen var ovalt formet og orientert med lengderetningen langs den nord-sør-gående ryggen på odden. I plan målte strukturen 3,7 x 2,1 meter. Steinpakningen var lett bevokst med et tynt dekke av mose og lyng, og det var ingen større trær innenfor flere meters omkrets (se figur 8). Umiddelbart under det tynne vegetasjonslaget som dekket A1253 lå en utflytende og lite sammenhengende steinpakning. Steinpakningen var noe mer kompakt mot midten av strukturen, men den virket ikke å forholde seg til eller å være avgrenset av det området som før avtorvingen var definert som den mulige røysa. Dermed var det ikke mulig å identifisere noen form for avgrensning av steinpakningen, og det var i det hele tatt ikke mulig å skille steinpakningen fra den øvrige steinrike morenen som odden er bygget opp av. De aller fleste steinene lå godt nedi i et tynt gråhvitt utvaskingslag, eller bleikjordslag, og enkelte steder var laget så tynt at et underliggende brunoransje anrikningslag var synlig (se figur 9).

På grunnlag av disse observasjonene ble det gjort en vurdering av strukturen. Det ble konkludert med at steinpakningen mest trolig bør tolkes som en naturlig forekommende konsentrasjon av stein i den ellers svært steinrike morenen som Skavernodden er bygget opp av. Det ble ikke ansett som nødvendig å gjøre ytterligere inngrep for å avklare situasjonen, og struktur A1253 ble dermed avskrevet.

Figur 9. Den mulige gravrøysa A1253 etter avtorving av den nordre halvdelen av strukturen. Det var ikke mulig å skille steinpakningen fra den naturlige undergrunnen på stedet, som består av svært steinrik morene. Foto: Cf35020_260, sett mot vest. Fotograf: Torgeir Winther.

Figur 10. Den mulige gravrøysa A1277 før avtorving. Strukturen fremstod som en svak forhøyning i terrenget og fremkom best når den ble observert fra sidene av odden. Foto: Cf35020_263, sett mot vest. Fotograf: Torgeir Winther.

6.1.2 MULIG GRAVRØYS A1277

A1277 var en lav og uanselig oval forhøyning beliggende nær det høyeste punktet på ryggen av Skavernodden (se figur 10). Forhøyningen lå orientert med lengderetningen langs den nord-sør-orientert ryggen på toppen av odden og målte 4,5 x 3,2 meter. Strukturen var bevest med et tykt lag med mose og små mengder lyng. Flere store furutrær stod innenfor noen få meters omkrets rundt strukturen, og det var to råtne stubber i den vestre delen av forhøyningen. Strukturen var kun i liten grad synlig når man beveget seg langs ryggen av odden, men dersom man så odden fra øst eller vest var strukturen tydeligere. En slik plassering passer godt med en tolkning av strukturen som en mulig grav. Graver som er anlagt langs vannveier, både langs kysten og i innlandet, henvender seg ofte i større grad mot disse enn mot de nærliggende områdene på land.

A1277 var mye mindre steinete i overflaten enn hva som var tilfellet for A1253 (se figur 11). Sondring med jordbor viste likevel at det 10-20 cm under overflaten var relativt mye stein. Innledningsvis ble strukturen undersøkt på samme måte som A1253, dvs. ved at vegetasjonsdekket over den nordre halvdel av strukturen ble fjernet med krafse og deretter rensket med graveskje. Under den tynne torva kom det i den sentrale delen av strukturen frem et lag med gråbrun sandig silt. Rundt kanten av strukturen forsvant siltlaget og den steinrike morenen kom frem. Siltlaget var svært porøst og gav inntrykk av å være forstyrret. Det var relativt store mengder små og store røtter fra omkringliggende småvegetasjon og trær i laget, og da særlig langs den ytre kanten. I dette partiet var massene også svært humusholdige. Nær den vestre avgrensningen stod to råtne stubber av mindre trær som også forstyrret deler av strukturen.

Figur 11. Venstre: Den østre siden av A1277 etter avtorving. Selve strukturen består av et lag av gråbrun silt med mye røtter, spesielt i det mørkere og mer humøse partiet i overgangen mot den naturlige morenen. Høyre: Den vestre siden av A1277 etter avtorving. Dette partiet av strukturen var svært påvirket av røtter og det har stått to mindre trær her som i dag kun består i form av råtne stubber. Collage av Cf35020_369 og 370, sett mot henholdsvis vest og øst. Fotograf: Torgeir Winther.

Figur 12. Profil i sjakt anlagt i østre kant av struktur A1277. Det ble kun observert naturlige lag i profilen, ingen spor etter menneskelig aktivitet ble observert. Foto: Cf35020_286, sett mot sør. Fotograf: Torgeir Winther.

Etter avtorvingen ble det foretatt en vurdering av strukturen og den videre fremgangsmåten. Enkelte elementer ved strukturen talte for at det kunne dreie seg om en gravlegging; strukturen skilte seg tydelig fra morenen på stedet, i motsetning til A1253,

og plasseringen i terrenget kunne passe godt med en slik tolkning. Imidlertid talte lagets porøse karakter og de store mengdene røtter for at det kunne dreie seg om en naturlig formasjon. For å forsøke å avgjøre saken ble det besluttet å grave en liten sjakta i kanten av strukturen. Sjakta ble plassert i den østre kanten av strukturen, da det var lite stein i overflaten på stedet og dermed enklest å grave. Profilen i sjakta viste ingen spor etter menneskelig aktivitet, kun naturlig forekommende lag (se figur 12). Det svært rotfylte og humusholdige gråbrune siltlaget var svært tynt, og gikk gradvis over i et anrikningsslag iblandet store steiner. Basert på informasjonen fra profilen og avtorvingen ble tolket som en akkumulasjon av omrotede masser fra utvaskings- og anrikningsslag, sannsynligvis forårsaket av ett eller flere trær med omfattende rotsystemer.

Struktur A1277 tolkes som en steinfattig ansamling av siltholdig sand som i stor grad har blitt påvirket av røtter fra trær og annen vegetasjon på stedet. Ettersom det ikke ble gjort observasjoner eller funn som indikerer at strukturen er menneskeskapt virker det sannsynlig at det er snakk om en naturlig steinfattig lomme i den ellers så steinrike morenen på stedet. Strukturen er derfor avskrevet.

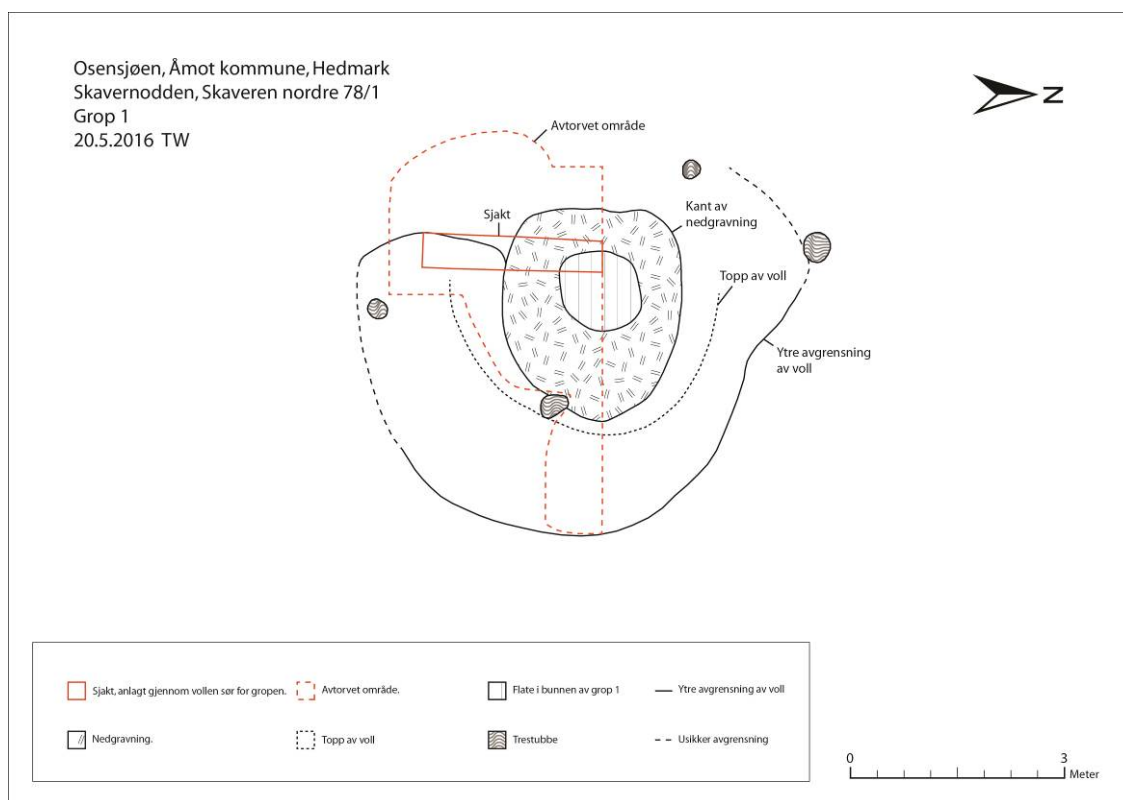
Figur 13. Grop 1 før undersøkelsen. I forkant av bildet, omtrent midt mellom de to furutrærne, kan man se starten på vollen som omkranser den østre halvdelen av gropa. Mot sør består vollen i hovedsak av sandig silt, mens den østre og nordre delen stort sett er bygget opp av steinblokker. Foto: Cf35020_180, sett mot nord. Fotograf: Torgeir Winther.

6.1.3 GROP 1

Umiddelbart nord for Skavernoddens høyeste punkt forandrer terrenget på odden karakter. Den smale ryggen som karakteriserer den sørlige delen av odden flater ut og går over i en svakt hellende flate som blir gradvis bredere når man beveger seg mot nord.

Flata på toppen av odden skråner i dette partiet svakt mot dagens åkermark i nord, men i hovedsak heller det mot bukta som ligger øst for odden. Grop 1 lå midt inne på odden i dette terrenget, kun få meter nord for oddens høyeste punkt (se figur 6).

Gropas østre halvdel var omkranset av en voll som stedvis var svært tydelig markert (se figur 13). Det er mulig at vollen også har strekt seg rundt den vestre siden av gropa, men i dette partiet var det ikke mulig å observere vollen på overflaten. Som nevnt heller terrenget i dette området noe mot øst. Ved graving av groper i hellende terreng er de naturlige utkastsonene alltid mot det lavere terrenget, i dette tilfellet mot sørøst, øst og nord. Det er derfor mulig, men neppe særlig trolig, at vollen har omkranset hele gropa. Umiddelbart sør for gropa var vollen tydelig markert men relativt lav, kun 35 cm høy. Imidlertid var den hele 2,05 meter bred i dette partiet, og sondering med jordbor viste at store deler av vollen i dette området bestod av sandig silt. Øst og nord for gropa var vollen noe smalere – ned mot 1,1 meter bred nordøst for gropa – men den var også høyere og tydeligere markert i terrenget. Sondering med jordbor viste at denne delen av vollen utelukkende bestod av steinblokker dekket av et lag med torvmose og lyng.

Figur 14. Plantegning av Grop 1. Plasseringen av det avtorvede området og sjakta er markert. Illustrasjon: Torgeir Winther.

Nedgravningen i midten av Grop 1 var 0,8 m dyp målt fra toppen av vollen sør for gropa og i bunnen var det et tilnærmet flatt parti som målte 1,3 x 1,1 meter. Mot vest og nord var sidene i gropa bratte, mens de mot sør og øst var slakere. Nedgravningen var svakt oval og målte 3 x 2,5 meter, men lengderetningen orientert i tilnærmet øst-vest. Hele anlegget med både grop og voll målte 6,05 x 4,6 meter.

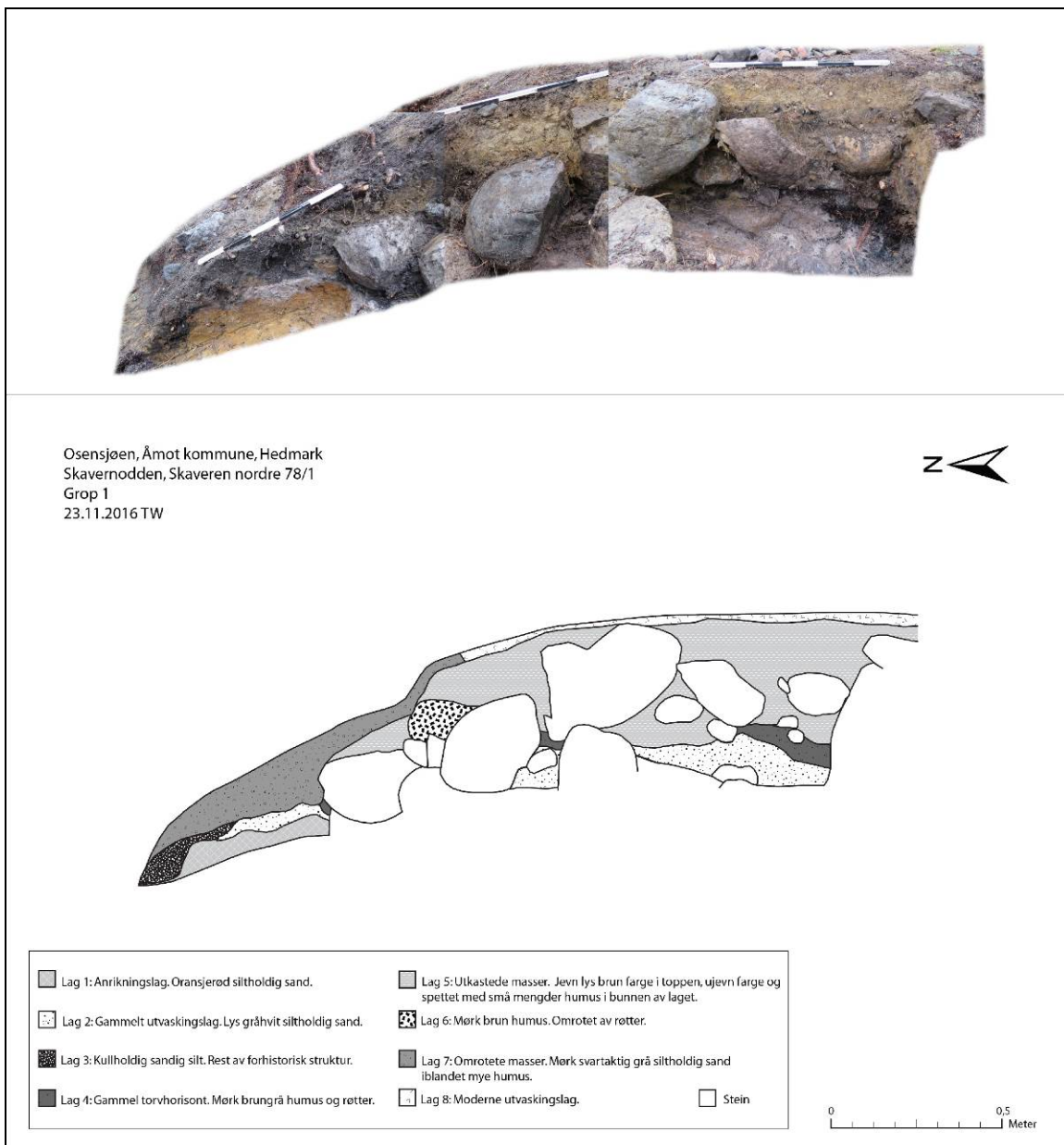
Grop 1 ble innledningsvis undersøkt ved at den sørlige halvdel av gropa ble avtorvet. De observasjonene som ble gjort etter dette inngrepet stemte ikke overens med at gropa kunne falle inn i kjente kategorier for forhistoriske utmarksminner, som f.eks. kullgroper eller fangstgroper. Gropa ble derfor tolket som en moderne nedgravning uten åpenbar funksjon, muligens knyttet til uttak av løsmasser til bruk på den nærliggende gården. Først da det ble gjort funn av brente bein i gropa etter et regnskyll ble det besluttet å grave en sjakt gjennom den sørlige delen av vollen (se figur 14). Massene som ble gravd ut ble vannsåldet med 4 mm maskevidde. På grunn av konteksten ble det ikke etablert et rutesystem, og funnmaterialet ble i stedet relatert til de stratigrafiske lagene de kom fra. På grunn av dårlige mottaksforhold for GPS ble selve strukturen ikke målt inn, men det var tilstrekkelig gode forhold for å måle inn plasseringen av profilen som ble anlagt gjennom den sørlige vollen. Det ble også målt inn en linje som markerer midten av strukturen, og enkelte funn og en prøve ble også målt inn. Plassering av gropa er derfor forholdsvis godt dokumentert. Gropa ble ellers dokumentert i plan med foto og en enkel tegning (se figur 14). Profilene i sjakta ble ikke tegnet i felt, men det ble tatt gode foto som i ettertid har blitt satt sammen til en bildemontasje som deretter er brukt som grunnlag for en profiltegning (se figur 16).

Figur 15. Detalj fra den vestlige veggen i sjakta gjennom Grop 1. Profilen viser et kullholdig lag som er skjært ned i undergrunnen. En rødbrent rand er synlig under laget. Foto: utsnitt av Cf35020_312, sett mot vest. Fotograf: Torgeir Winther.

Profilen i figur 16 viser den østlige sjaktveggen. Gravingen av sjakta frembragte et stort funnmateriale bestående av brente bein og store mengder varmepåvirket gevir. Det ble også gjort fire gjenstandsfunn av primærbearbeidet littisk materiale. Alle funnene fremkom i massene fra vollen (lag 5 i figuren) og de omrotede massene som lå i skråningen ned fra toppen av vollen dekket deler av bunnen av gropa (lag 7 i figuren). Profilen viser at vollen er anlagt ovenpå undergrunn med klassisk østnorsk podsol-profil. Det ble ikke gjort funn i lagene under vollen. I den nordlige enden av profilen, nærmest bunnen av gropa, kan man se et kullholdig lag (lag 3 i figuren) som er skjært ned gjennom et gammelt utvaskingslag og ned i et anrikningslag. Den samme lagrekkefølgen ble observert i den motstående sjaktveggen, og her var det også mulig å observere en

svak men tydelig rødbrønt rand i overgangen mellom det kullholdige laget og anrikningslaget (se figur 15). Det kullholdige laget var tynt, og underveis i gravingen var det vanskelig å skille fra det mørke laget med omrotede masser (lag 7) som overlager det. Av samme grunn er det derfor kun en liten andel av funnene gjort i denne delen av sjakta som kan sikkert relateres til det kullholdige laget.

Figur 16. Profil fra den østlige kanten av sjakta som ble lagt gjennom den sørlige delen av vollen rundt Grop 1. Øverst: Billedmontasje av profilen, satt sammen av fotoene Cf35020_303, 306 og 308, sett mot øst. Fotograf: Torgeir Winther. Nederst: Tegning med lagtolkninger, basert på billedmontasjen over. Illustrasjon: Torgeir Winther.

Tolkning

Av profilen i figur 16 kan man se at anleggelsen av Grop 1 har skjært en eldre kullholdig nedgravning på stedet. Av den eldre nedgravningen var det kun bevart et 5-10 cm tykt sjikt bestående av kullholdig sand, og stedvis ble det observert en tynn rødbrønt rand i

overgangen til undergrunnen. Den rødbrunte randen er et trekk som ofte opptrer i strukturtyper som kokegroper og ildsteder og tyder på at det har vært sterk varmeutvikling i nedgravningen. Videre kan man se at vollen som omkranser nedgravningen i Grop 1 er anlagt rett på en gammel markoverflate. Denne markoverflaten har hatt en velutviklet podsolprofil og stedvis var torvlaget tykt og godt bevart. I vollmassene ble det funnet store mengder brent bein og gevir, samt et lite antall primærbearbeidede gjenstander av ulike typer littisk råstoff. Det ble også gjort betydelige funn av bein og gevir i de omrotede massene som lå i overgangen mellom vollen og bunnen av Grop 1 (lag 7). Dette laget var påfallende løst og inneholdt mye humus og røtter. Det var tydelige spor som tyder på at det har stått ett eller flere trær i skråningen hvor laget ligger, og laget er derfor tolket som en forstyrret og delvis innrast del av de samme massene som utgjør vollen (lag 5). Brent bein og gevir er ikke funnkategorier som normalt sett opptrer i forbindelse med kjente kulturminnetyper i utmark som omfatter groper og voller, hverken i eller utenfor vollen.

Et lite beinmateriale ble påtruffet i direkte tilknytning til den eldre kullholdige nedgravningen. Det er derfor nærliggende å anta at funnene i vollmassene også tilhører denne nedgravningen. En slik tolkning vil også kunne gi en tilfredsstillende forklaring på hvorfor materialet er varmepåvirket.

Det ble tatt en kullprøve fra det kullholdige laget, PK1328. Prøven er ikke sendt til analyse, men er magasinert under C60524/9. To beinbiter, F200018 og F200026, og en bit gevir, F200023, er sendt til datering (se kapittel 7.1).

6.2 FUNNMATERIALE C60524/1-5

Totalt ble det funnet 503 enkeltgjenstander, hvorav 499 ble funnet ved undersøkelsen av Grop 1. Materialet fra Grop 1 omfatter fragmenter av brent bein og gevir som stammer fra en kremasjonsgrav. Graven ble kun delvis undersøkt i 2016, og skal undersøkes igjen i 2017. Funnmaterialet fra 2016 vil derfor katalogiseres sammen med materialet fra undersøkelsen i 2017. Med utgangspunkt i dette er det kun det littiske funnmaterialet fra Skavernodden som er katalogisert under katalognummer C60524/1-5.

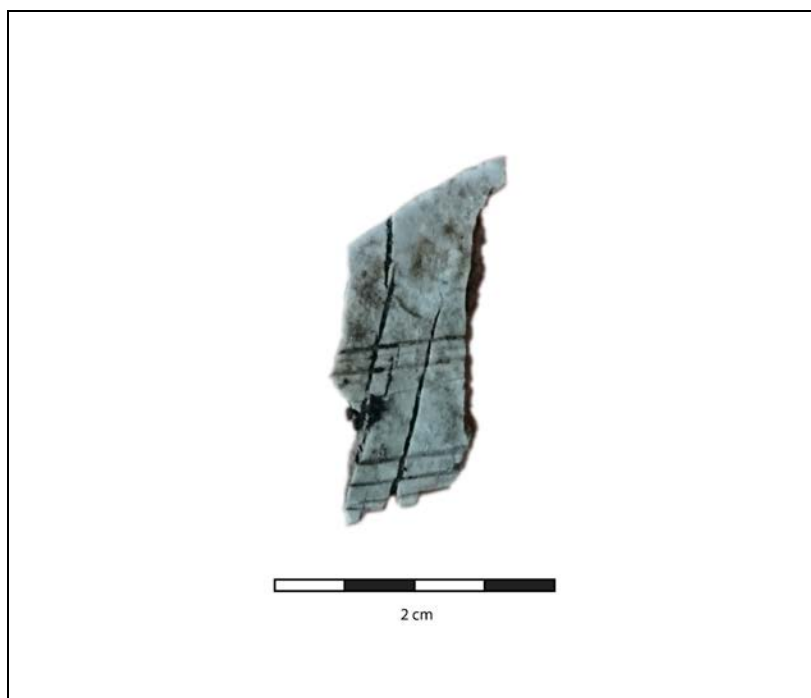
6.2.1 BRENT BEIN OG GEVIR

Undersøkelsen av Grop 1 frembragte et stort beinmateriale, og totalt ble det samlet inn 494 fragmenter av bein og gevir med en totalvekt på 246,4 g.

For å etablere hvilke kontekster materialet opptrådte i ble funnene fortløpende relatert til de stratigrafiske lagene de ble funnet i. Som nevnt ble det funnet store mengder bein og gevir i vollen (lag 5) og i et lag med forstyrrede masser (lag 7) som også tolkes som en del av vollen. Det ble ikke gjort funn i massene fra den gamle markoverflaten (lag 1, 2 og 4). Kun en liten andel av beinmaterialet som ble funnet er relatert til den forstyrrede eldre kullholdige nedgravningen (lag 3) ved bunnen av gropa. Dette kan delvis skyldes gravetekniske utfordringer. En annen faktor er at en ukjent andel av den av den originale strukturen var gravd bort ved anleggelsen av grop 1. Basert på tykkelsen av den bevarte originalstrukturen virker det sannsynlig at en stor andel av materialet var fjernet fra

originalkonteksten før utgravningen. Den foreliggende tolkningen går ut på at hele beinmaterialet stammer fra en og samme kontekst, og materialet er derfor behandlet som en enhet i etterarbeidet.

430 av de 494 fragmentene er analysert og artsbestemt av Adam Boethius ved Lunds universitet (se kapittel 7.2). Ett fragment ble sendt til datering før den osteologiske analysen ble gjennomført (se kapittel 7.1).

Figur 17. Mulig bit av dekorert beinkam, funnet i de utkastede massene i vollen rundt Grop 1. Fragmentet har en slipt kant (øverst i bildet) og to partier med parallelle linjer (Illustrasjon: Torgeir Winther/KHM).

En av beinbitene skiller seg ut fra det øvrige materialet. Gjenstanden er tolket som et mulig fragment av en beinkam (se figur 17). Fragmentet er tydelig varmepåvirket, og det er kun to av sidene som har bevart deler av den opprinnelige overflaten. En av stykkets sider er tydelig formet til en buet kant. På en av fragmentets flatsider finnes to partier hvor det er risset eller slipt inn henholdsvis to og tre parallelle linjer. Linjene er ikke parallelle med den slipte kanten. Det bevarte stykket er svært lite og det er ikke med sikkerhet mulig å si noe om formen på gjenstanden fragmentet har vært del av. Den buede kanten minner imidlertid om ryggpartiet på ettlags beinkammer fra eldre jernalder, og de parallelle linjene er også et vanlig forekommende dekorelement på kammer av denne typen (se for eksempel Petersen 1916, pl. XIX).

6.2.2 LITTISK FUNNMATERIALE C60524/1-5

Totalt ble det funnet åtte gjenstander av bearbeidet littisk materiale. En gjenstand, en mikroflekk av jaspis funnet i prøvestikk 1, er forsvunnet og derfor ikke inkludert i funnkatalogen. Materialet katalogisert under C60524, og er delt inn i fire ulike råstoffkategorier; flint, kvarts, kvartsitt og jaspis. Inndelingen og katalogiseringen følger

de samme prinsippene som ligger til grunn for katalogiseringen av funnmaterialet fra lokalitetene ved Osneset (id129155/C60521) og Hagen (id129158-9/C60522-3). For en inngående redegjørelse, se delrapport for Osneset.

Fire av gjenstandene ble funnet ved graving av en sjakt gjennom vollen sør for Grop 1. Alle gjenstandene fremkom i massene som lå i bunnen av vollen og er med andre ord funnet i sekundær kontekst. Materialet fra Grop 1 omfatter ett mikroflekkefragment av jaspis, ett avslag av finkornet kvartsitt, ett fragment av kvarts og en splint med slagbule av patinert flint.

I tillegg til materiale fra Grop 1 ble det gjort tre løsfunn på Skavernodden i forbindelse med utgravningen. To av funnene, et avslag av kvarts (C60524/2) og ett avslag av gråhvit kvartsitt (C60524/4), ble innmålt (se figur 6). Det siste løsfunnet er et avslag av en mørk blågrå kvartsitt (C60524/4). Gjenstanden ble funnet ble ikke innmålt på grunn av dårlige mottaksforhold for GPS, men ble funnet i den sørlige enden av odden, i overgangen mellom rullesteinstranda og skråningen.

Figur 18. Fredgårdsøks av ukjent bergart (C60525), innlevert av Petter Moe. Fotograf: Torgeir Winther.

6.3 FREDGÅRDSØKS FRA BUHOLMEN (ID12692), C60525

I forbindelse med prosjektet ble det gjort et besøk på bygdemuseet i Nordre Osen. Kontaktperson hos historielaget, Petter Moe, leverte i samme anledning inn en Fredgårdsøks av en uidentifisert bergart (se figur 108). Øksa ble oppgitt å være funnet på 1960-tallet av Moes far på ei grunne kalt Griseøra. Denne grunna ligger sør og øst for en holme ved navn Buholmen, 1,3 km sørøst for Skavernodden, i ei vik på sjøens østre bredd. Både Buholmen og deler av Griseøra omfattes av kulturminnelokaliteten id12692, hvor det skal være gjort funn av flintavslag, slagg og en spydspiss av jern. Inne i vika

ligger lokaliteten id22070, registrert av Irmelin Martens i 1962. Øksa ble etter opplysninger fra finner oppdaget på delen av grunna som ligger nærmest Buholmen, og øksa er derfor relatert til id12692.

Øksa er laget av en bergart med blågrå og hvite spetter og bærer preg av å ha vært under vann over et lengre tidsrom. Deler av overflata er dekket av jernutfellinger av samme karakter som de man finner i store mengder på bunnen av Osensjøen. Under belegget med jernutfellinger er det en fin tilslippt overflate som kun stedvis har vært utsatt for forvitring. Videre er begge ender av øksa knust. Det bevarte stykket er 12,8 cm langt. I en ende er det bevart rester av øksas nakke, som har vært avrundet. Øksas største bredde er forskjøvet om lag en centimeter mot eggen i forhold til plasseringen av skafthullet, og øksa måler 6,2 cm på det bredeste. Sidene er jevnt buede og øksa smalner inn mot både eggpartiet og nakken. Øksa er tynnast ved skafthullet, hvor den er 3,2 mm tykk, og bredsidene svinger svakt opp mot nakken og eggpartiet. Eggen har vært svakt utsvingt.

Fredgårdsøkser er sjelden vare, både i Hedmark og Norge som helhet. I KHMs gjenstandsdatabase er per 1.12.2016 registrert 39 økser av denne typen, ekskludert vårt funn, hvorav fire stammer fra Hedmark. Øksene fra Hedmark er funnet på Nausterenget i Tynset, Lundebø i Trysil, Korsødegården i Stange og ved Mortsjølunga i Eidskog.

7 NATURVITENSKAPELIGE PRØVER OG ANALYSER

7.1 DATERING

Det ble sendt inn tre prøver til datering fra Skavernodden. Prøvene består av beinmateriale og stammer fra Grop 1. Prøvene F200018 og F200026 bestod av deler av større rørbein fra pattedyr, og ble sendt til Centre for Isotope Research ved universitetet i Groningen. F200018 ble datert til 1580 ± 40 ukalibrert BP (GrA-66800, se vedlegg). F200026 ble datert til 1645 ± 30 ukalibrert BP (GrA-67146, se vedlegg). Dateringsresultatene er kalibrert ved bruk av OxCal's kalibreringskurve IntCal 13 med en sigma nøyaktighet. Kalibrert alder for F200018 plasseres i tidsintervallet 410 – 545 e.Kr., mens F200026 er kalibrert til 355-425 e.Kr. (se figur 19).

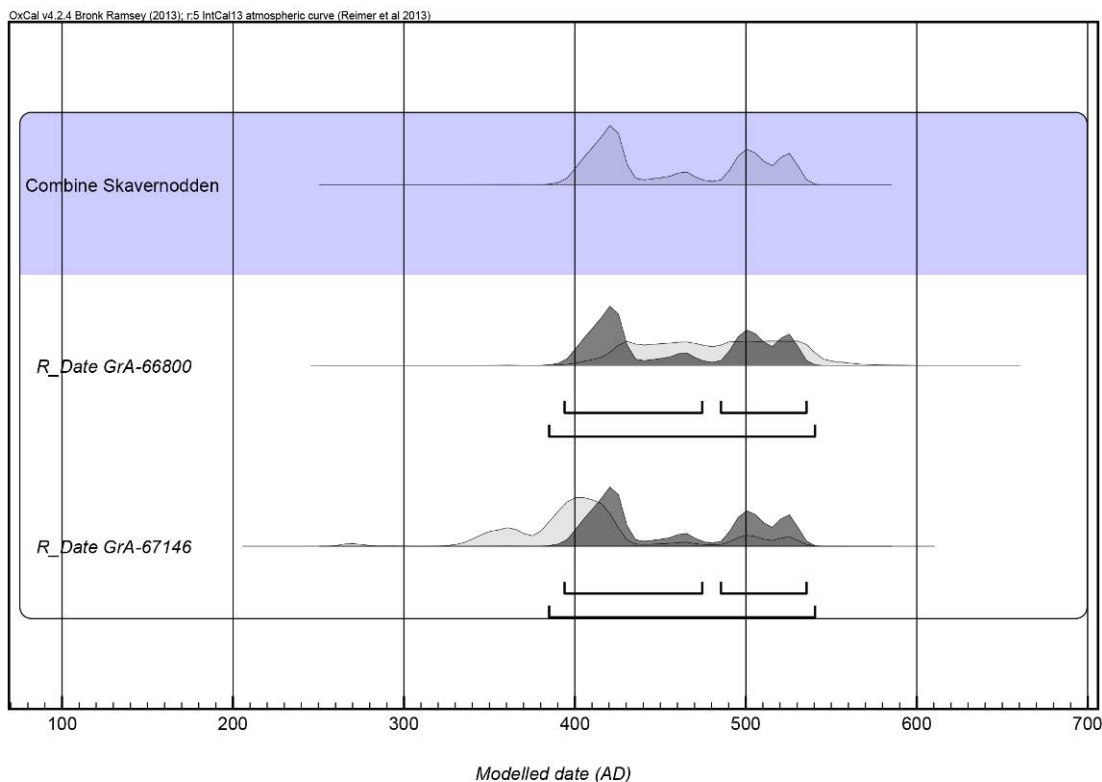
Den tredje prøven som ble sendt til datering, F200023, bestod av en større bit varmpåvirket gevir. Prøven ble sendt til Beta Analytic Inc. for datering. Under prepareringen av prøven ble det klart at det ikke var mulig å trekke ut daterbart materiale fra prøven, og den ble derfor forkastet.

Det ble tatt en prøve, C60524/6, fra det kullholdige laget ved bunnen av Grop 1, men prøven ble kassert uten at det ble gjennomført analyser.

Dateringene av beinmaterialet fra Grop 1 gir med andre ord overlappende men noe avvikende resultat. Med utgangspunkt i funnkonteksten antas det at dateringene kommer fra ett og samme tidspunkt. Hver for seg indikerer dateringene at de brente beina og gevirbitene har vært deponert en gang i løpet av perioden 355-545, dvs. et intervall som omfatter slutten av yngre romertid og tilnærmet hele folkevandringstid. Tolkningen av profilen i figur 16 medfører at den kullholdige nedgravningen i bunnen av Grop 1 også skal dateres til denne perioden. I tilfeller hvor det foreligger flere dateringer fra samme

kontekst kan OxCal's kombinasjonsverktøy benyttes for å skape mer presise dateringer. I dette tilfellet viser en kombinert kurve for dateringene av F200018 og F200026 at beina sannsynligvis ble deponert en gang i begynnelsen av 400-tallet eller 500-tallet (se figur 19, øverst)

Figur 19. Kalibreringskurver for dateringene av F200018 (GrA-66800) og F200026 (GrA-67146), samt en kombinert kurve for de to dateringene. Den kombinerte kurven er lagt bak de enkelte dateringene for forenklet sammenligning. Kalibreringene er utført ved bruk av OxCal med kalibreringskurven IntCal13.

7.2 OSTEOLOGI

Den osteologiske analysen av beinmaterialet fra Skavernodden ble gjennomført av Adam Boethius ved Lunds universitet og tok for seg 430 beinfragmenter med en totalvekt på 227,82 g (se vedlegg 12.6.2). Det følgende er basert på Boethius' rapport (Boethius 2016). Det var mulig å bestemme 331 av beina til familienivå og åtte bein kunne også bestemmes til artsnivå (se tabell 2).

Den absolutt største andelen av beinmaterialet består av gevir fra hjortedyr. Fragmenteringsgraden av materialet var høy, og hele 97 % av gevirmaterialet har vært påvirket av ild. Dette gjorde det vanskelig å bestemme fragmentene til artsnivå. Gevir fra ulike hjortedyr utviser forskjeller i overflatemorfologi, og dette gjorde det mulig å utelukke reinsdyr (*rangifer tarandus*) og rådyr (*capreolus capreolus*). I de tilfellene det har vært mulig å artsbestemme fragmenter har det utelukkende vært fra elg (*alces alces*), og de tvilstilfeller har også elg vært mest sannsynlig. Boethius konkluderer med at det er trolig at alt gevirmaterialet stammer fra elg.

Seks beinfragmenter er identifisert som menneskebein. Det dreier seg om to skallefragmenter, ett fragment fra underarmsbein (ulna), ett fragment fra et spolebein (radius), ett fragment fra et skinnebein (tibia) og ett fragment av et bein som stammer fra enten hånd eller fot (metacarpal- eller metatarsalknokkel). Alle de seks beina er hvitbrente, noe som indikerer at de har vært utsatt for temperaturer i overkant av 700 grader celsius. Boethius påpeker at beinenes cortex er relativt tynne, og at det derfor kan være snakk om et ungt individ, muligens en tenåring. Det finnes imidlertid store variasjoner mellom ulike individer og bein krymper også ujevnt ved forbrenning. Det foreligger derfor betydelige feilkilder som tilsier at dette ikke må oppfattes som en sikker observasjon.

Art	Element	Antall	Vekt (g)
Elg (alces)	Horn (cornu)	2	23
Hjortedyr (Cervidae)	Horn (cornu)	146	49,8
Hjortedyr, sannsynlig elg (Cervidae, A. alc?)	Horn (cornu)	177	119,9
Menneske (Homo sapiens)	Cranium	2	0,5
Menneske (Homo sapiens)	Metapod	1	0,2
Menneske (Homo sapiens)	Radius	1	0,4
Menneske (Homo sapiens)	Tibia	1	1,1
Menneske (Homo sapiens)	Ulna	1	0,8
Ubestemt		98	30,32
Ubestemt	Rørbein	1	1,8

Tabell 2. Oversikt over det artsbestemte beinmaterialet fra Grop 1 på Skavernodden.

8 VURDERING AV UTGRAVNINGSRISULTATENE, TOLKNING OG DISKUSJON

Ved undersøkelsen på Skavernodden ble totalt tre strukturer undersøkt og det ble gravd fire prøvestikk. To av de undersøkte strukturene lå langs den smale ryggen på den sørlige delen av odden, og var på forhånd registrert som mulige lave gravrøyser eller steinlegginger. Målsetningen med undersøkelsen var primært knyttet til å avgjøre hvorvidt disse strukturene faktisk var gravlegginger. Begge strukturer ble etter en begrenset undersøkelse avskrevet som naturlige variasjoner innenfor moreneavsetningen som danner Skavernodden. Det ble også observert flere lave forhøyninger av samme type på odden.

Det var fra tidligere registrert to gropes med voll innenfor lokaliteten, men det har vært usikkerhet knyttet til gropenes funksjon. Det ble derfor besluttet å gjennomføre en begrenset undersøkelse av den sørligste av gropene, Grop 1. Undersøkelsen av skråningen og vollen sør for selve gropa frembragte et stort materiale av brente bein og fragmenter av gevir, samt et beskjedent antall gjenstander av jaspis og kvartsitt og moderate mengder skjørbrent stein. Det ble også funnet et lite dekorert beinfragment som muligens stammer fra en beinkam, trolig av en type kam som var vanlig i eldre jernalder. Den osteologiske analysen av beinmaterialet påviste menneskebein og gevir fra elg. Ved bunnen av nedgravningen til Grop ble det funnet et kullholdig fyllskifte som var tydelig gravd ned i undergrunnen. Det var tydelige spor av høy varmeutvikling i undergrunnen

umiddelbart under strukturen, og det ble også funnet små mengder skjørbrent stein og brente bein i de kullholdige massene. Nedgravningen er på bakgrunn av menneskebeina og det mulige kamfragmentet tolket som en form for branngrav. To av beinfragmenter funnet i vollen er datert til starten av 400-tallet eller starten av 500-tallet e.Kr.

De store mengdene stein i den østre delen av vollen rundt Grop 1 kan antyde at det har vært anlagt en liten røys eller steinpakning over den eldre kullholdige strukturen. Det ble ikke gjort observasjoner i felt som kan direkte understøtte en slik spekulasjon. En alternativ forklaring kan være at steinene er sortert ut og kastet mot øst, mens de øvrige løsmassene er kastet mot nord og sør. Det må imidlertid påpekes at det også ble påtruffet betydelige mengder stein i vollen sør for gropa, og at det derfor er noe tvilsomt at den store mengden stein i den østre vollen kun representerer stein fra gravingen av gropa. Et annet poeng knytter seg til det utgravde volumet som Grop 1 representerer. I den sørlige og vestre enden av gropa var terrenget relativt flatt, og vollen på det høyeste målt til 0,35 meter her. På samme sted var gropas dybde 0,8 meter målt fra toppen av vollen, noe som betyr at nedgravningen i praksis var 0,45 meter dyp. Nedgravningen målte 3 x 2,5 meter i plan, og med utgangspunkt i disse tallene kan man anslå det utgravde volumet. Nedgravningen er tilnærmet formet som en halv ellipsoide. Formelen for volumet av en halv ellipsoide (kilde: <https://en.wikipedia.org/wiki/Ellipsoid#Volume>) er:

$$V=(4/3*\pi*a*b*c)/2$$

Variablene a, b og c er i dette tilfellet ellipsoidens radier langs x, y og z-aksene i et koordinatsystem, og for vårt tilfelle vil regnestykket se slik ut:

$$V=(4/3*3,14*0,45*1,25*1,5)/2=1,76 \text{ m}^3$$

Mot øst og nord skrånet terrenget nedover og det var en en betydelig høydeforskjell, anslagsvis 0,4 meter, mellom den østre og vestre enden av vollen. I praksis var dermed volumet av nedgravningen i Grop 1 betydelig *mindre* enn 1,76 m³, muligens med så mye som en tredjedel av volumet. Volumet av vollen rundt nedgravningen kan anslås ved å anse vollen som et segment av en sylinder. Ettersom vollen i realiteten er buet vil dette målet være noe misvisende, men det vil likevel kunne gi en god indikasjon på den relative størrelsen av vollens volum sett opp mot volumet av nedgravningen. Formelen for volum av et sylindersegment (<http://www.mathopenref.com/cylindervolpartial.html>) er:

$$V=L(r^2\cos^{-1}(r-h/r)-(r-h)\sqrt{(2rh-h^2)})$$

Variablene r, h og L er i dette tilfellet vollens radius, høyde og lengde. Ved profilen i sjakta ble vollens høyde målt til 0,35 meter. Dette må anses som et minimumsmål, ettersom terrenget som nevnt skrånet nedover mot nord og øst. Vollens bredde var tilnærmet 2 meter i partiet mellom sjaktanten og enden av det avtorvede området i øst, og målt langs senterlinjen var vollen 4,4 meter lang i det samme partiet. Med utgangspunkt i disse tallene blir volumet for det partiet av vollen som ligger sørøst for Grop 1:

$$V=4,4*(1^2*\cos^{-1}(1-0,35/1)-(1-0,35)*\sqrt{(2*1*0,35-0,35^2)})=1,62 \text{ m}^3$$

Dette partiet av vollen, som tilsvarer i overkant av halvparten av vollmassene, rommer med andre ord minimum 1,62 m³, mens hele nedgravningen i Grop 1 er beregnet til maksimalt å romme 1,76 m³. Selv om disse beregningene må regnes som omtrentlige gir de en indikasjon om at alle løsmassene i vollen neppe kan stamme fra nedgravningen i Grop 1. Det virker derfor sannsynlig at det har vært en form for overflatemarkering på stedet, muligens i form av en lav røys eller steinsetting. De store mengdene stein i den østre delen av vollen kan indikere at en slik tolkning ikke er usannsynlig.

En slik tolkning kan også få en viss støtte av opplysningene som gis i Osen bygdebok om at det en gang skal ha ligget en gravhaug på oddens høyeste pynt, 12 meter fra sjøen og 8 meter over den alminnelige vannstanden på 1950-tallet. Som tidligere nevnt skal det også ha blitt gravd på Skavernodden i flere omganger, senest i 1870-årene, og det oppgis at det ble funnet hestesko, bissel og en kastespydspiss, hvorav spydspissen ble levert til Oldsaksamlingen (etter Nilsen 1950, se kapittel 4.3). Dette funninventaret stemmer dårlig overens med vår folkevandringstidsdatering, da spydspissen er av en type som hører til den sene vikingtiden eller tidlig middelalder (Bergstøl 2008:59), samt at bissel og hestesko ikke er gjenstandstyper som opptrer i gravfunn før i vikingtid. Det er mulig at opplysningene er sammenblandet, men det er heller ikke utenkelig at disse gjenstandene kan være funnet på odden og i nettopp denne haugen. Sekundærbegravelser i eksisterende gravhauger og røyser er et kjent fenomen i den norske jernalderen, og kan ikke uten videre utelukkes. Det kan også tenkes at disse gjenstandene kan være funnet ved gravingen av den andre gropa på odden, Grop 2.

Adam Boethius som gjennomførte analysen påpeker at materialet har flere likhetstrekk med de såkalte innsjøgravene som finnes i Jämtland, Härjedalen, Dalarna, Medelpad, Gästrikland og Ångermannland i Sverige. Lokalteter som Krankmårtenhögen (Ambrosiani et al 1984), Smalnäset (Ambrosiani et al 1984), Storsjö kapell (Magnell 2006) og Fotingen (Boethius 2010) har alle store mengder gevirfragmenter, og geviret er slått i stykker i firkantede biter på samme måte som på Skavernodden (Boethius 2016). Innsjøgravene er ikke en homogen gruppe, og det er stor variasjon med tanke på gravenes morfologi, datering, gravfeltenes størrelse og funnmaterialets sammensetning. Begrepet «innsjøgrav» overlapper også med begrepet «fangstmarksgrav» som også innebærer graver i skogs- og fjellområder (Bergstøl 2008:168). Innsjø- og fangstmarksgravene har, og er fortsatt, gjenstand for en vedvarende debatt om etnisk tilhørighet som ikke skal gjengis her (for en oppdatert oversikt over debatten, se Gjerde 2016).

I Norrland i Sverige forekommer innsjøgraver innenfor et tidsspenn på 1400-1500 år, fra ca. 200 f.Kr. til 1200-1300 e.Kr. (Fossum 2006:90). I siste halvdel av førromersk jernalder og eldre romertid, ca. 200 f.Kr. til og med 200 e. Kr., er gravene som oftest branngraver i lave, runde eller triangulære steinsetninger. I denne perioden er gravfeltene som oftest store, med opp mot 30 graver, og er plassert på odder, nes eller øyer i sjøer i innlandet. Det er på gravfelt fra denne perioden at de fleste deponeringene av brente og ubrente gevir av elg og reinsdyr forekommer, både ved, over og i selve gravene (Fossum 2006:90). Imidlertid forekommer slike gevirdepoter også på yngre gravfelt, som for eksempel Halvfariudden ved Øvre Grundsjön i Hede socken i Härjedalen og ved Abelvattnet i Tärna socken, Lappland (Bolin og Edenmo 2001:14; Fossum 2006:90). I perioden 1-600 e.Kr. blir innsjøgravfeltene mindre, men de er stadig plassert på odder og

nes i innsjøene. Gravene er som oftest branngraver i runde steinsetninger og i stedet for gevir fra elg og reinsdyr opptrer det iblant bein fra tamdyr. Fra denne perioden er det også funnet en rekke graver ved vann og langs elver i de indre delene av Østlandet, som nevnt ofte omtalt som fangstmarksgraver.

Av denne kortfattede oppsummeringen er det åpenbart at graven på Skavernodden har flere likhetstrekk med de svenske innsjøgravene. Gravens plassering i landskapet, beliggende på det høyeste punktet på en odde som stikker ut i en innsjø i innlandet er muligens den mest umiddelbare likheten, men også tilstedeværelsen av store mengder fragmenter elggevir er påfallende. Vår grav er bare delvis undersøkt, og ser man bort fra elggeviret er det et svært begrenset funnmateriale som foreligger fra graven på Skavernodden. Det er derfor ikke mulig å trekke særlige konklusjoner på grunnlag av funnmaterialet. En fullstendig utgravning av de bevarte delene av strukturen samt de utkastede massene vil kunne belyse dette i større grad. Ettersom graven på Skavernodden har vært grundig plyndret i senere tid er det ikke mulig å avgjøre hva slags utforming graven har hatt. Imidlertid er det demonstrert at graven trolig har hatt en eller annen form for lav overflatemarkering av stein, muligens en lav røys eller steinsetting. Slike lave gravrøyser er kjent fra Rena elv, om lag 18 km vest for Skavernodden, men dateringene er noe yngre enn for vår grav (Bergstøl 2008:53-54). Som nevnt er innsjøgravene som oftest lave steinsetninger, men røyser forekommer også i enkelte tilfeller (Bolin og Edenmo 2001:14).

Samlet sett virker det sannsynlig at graven på Skavernodden skal ses i sammenheng med innsjøgravskikken og dermed også fangstmarksgravene som opptrer i andre typer landskap i de indre delen av Østlandet og Sverige. Årets undersøkelse har kun berørt en svært liten andel av kulturminnet (se sjakt avmerket i figur 14) men har likevel frambragt et relativt stort funnmateriale. Det må derfor forventes at det fortsatt ligger et omfattende funnmateriale igjen i Grop 1, kanskje særlig i vollen rundt gropa men sannsynligvis også i de uberørte delene av den opprinnelige graven. Potensialet for ny kunnskap ved en utvidet undersøkelse av Grop 1 vurderes derfor som høyt. Innsjøgravene forekommer ofte på større gravfelt, med opp mot 30 graver, men det er også kjent mindre gravfelt og enkeltliggende innsjøgraver. Undersøkelsen i 2016 gir ikke grunnlag for konkrete vurderinger av hvorvidt den påviste graven er den eneste som finnes på Skavernodden, men det bør påpekes at likehetstrekkene mellom Grop 1 og Grop 2 er påfallende. Grop 2 ble ikke undersøkt i 2016, men resultatene fra undersøkelsen av Grop 1 sannsynliggjør at også Grop 2 representerer et plyndret gravminne fra jernalder. En fremtidig undersøkelse av Grop 2 vil dermed kunne bidra ytterligere til kunnskapen om bruken av Skavernodden som gravplass i jernalder.

Det ble også funnet et lite antall gjenstander av jaspis, kvartsitt og kvarts på Skavernodden. Mikroflekkene av jaspis indikerer at det har vært aktivitet på odden i mesolitikum, men det er ikke mulig å datere aktiviteten nærmere på grunnlag av det beskjedne materialet som foreligger. Det behøves også ytterligere prøvestikking for å avklare aktivitetens utstrekning og karakter. Det er tidligere registrert et funn av et flintavslag (id32407) i åkeren 45 meter nord for lokalitetsavgrænsingen til id70518. Det er som tidligere omtalt også registrert en rekke steinalderlokaliteter i kort avstand fra Skavernodden, både mot nord og sør. Den nærmeste er lokaliteten id58929 som ligger omtrent 300 meter nord for id70518 og ble registrert av Joel Boaz i 1997 (R7, se Boaz

1998). Lokaliteten er stor og strekker seg 220 meter langs Osensjøens bredde. Lokalitetens store utstrekning skyldes at det ble funnet store mengder skjørbrent stein i området, men funnmaterialet er svært beskjedent. Det ble kun funnet et avslag av bergart og et fragment av flint. Aktiviteten er ikke datert nærmere enn til steinalder.

9 SAMMENDRAG

I perioden 18. til 20.5.2016 gjennomførte Kulturhistorisk museum i Oslo en mindre undersøkelse av lokaliteten id70518 på Skavernodden. Undersøkelsen inngikk som en del av et større prosjekt ved navn Osensjøen – på vippen? som gjennomføres i forbindelse med fornyet konsesjon for kraftverket ved Søndre Osa. Prosjektets hovedproblemstillinger var knyttet til landhevingsforløpet ved Osensjøen, mer konkret muligheten for ujevn landheving i den nordre og søndre enden av sjøen og en eventuell vippeeffekt som resultat av dette. Undersøkelsen av lokaliteten på Skavernodden inngår ikke i denne delen av prosjektet, men var ment å avklare hva slags kulturminner som faktisk finnes på odden, spesifikt hvorvidt det fantes gravlegginger der. Skavernodden eroderes gradvis av de stadige endringene i vannivå i Osensjøen, og det var viktig å avklare situasjonen på odden for å avgjøre om det vil være nødvendig med mer inngående undersøkelser. To potensielle lave gravrøyser eller steinlegginger ble undersøkt ved manuell avtorving, samt at det ble gravd en mindre sjakt i kanten av en av strukturene. Strukturene ble avskrevet som naturlige formasjoner i den stedlige moreneavsetningen.

En tidligere registrert grop med voll, Grop 1, ble også undersøkt. Etter innledende avtorving av halve strukturen ble det funnet betydelige mengder brente bein. Brente bein opptrer sjeldent i kjente typer groper i utmark, og det ble derfor gravd en sjakt gjennom den sørlige delen av strukturen for å avklare beinas kontekst. Det ble påvist store mengder brente fragmenter av bein og gevir i de utkastede massene som dannet vollen, samt at det ble funnet et kull- og beinholdig fyllskifte med tydelige spor etter høy varmepåvirkning av undergrunnen ved bunnen av nedgravningen. En analyse av beinmaterialet viser at det inneholder både bein fra menneske og elg, samt at det ble funnet et mulig fragment av en beinkam av en type som var i bruk i eldre jernalder. Strukturen skal derfor trolig tolkes som en form for branngrav. Plasseringen av graven og funnmaterialet utviser flere likhetstrekk med de såkalte innsjøgravene i Sverige. Den store mengden med istykkerslåtte gevirfragmenter, og ikke minst måten gevir er fragmentert, minner mye om funnmateriale kjent fra slike lokaliteter. Bein fra Grop 1 er datert til starten av 400-tallet eller starten av 500-tallet. e.Kr., et tidsspenn som innebefatter hele den forhistoriske perioden kalt folkevandringstid. Beregninger av nedgravningens og vollens volum antyder at det kan ha vært en form for overflatemarkering over grava, muligens en lav røys eller steinlegging.

Det ble gjennomført en svært begrenset undersøkelse av Grop 1 i 2016 som likevel frambragte et relativt stort funnmateriale. Det må derfor forventes at det fortsatt ligger et omfattende funnmateriale igjen i kulturminnet. Potensialet for ny kunnskap ved en utvidet undersøkelse av Grop 1 vurderes derfor som høyt. Undersøkelsen i 2016 gir ikke grunnlag for konkrete vurderinger av hvorvidt den påviste graven er den eneste som finnes på Skavernodden og det behøves ytterligere undersøkelser på stedet for å klargjøre

dette. Den andre registrerte gropa på odden, Grop 2, har flere likhetstrekk med Grop 1 og er i så måte et naturlig utgangspunkt for fremtidige undersøkelser.

I tillegg til beinmaterialet ble det funnet et lite antall gjenstander av littisk råstoff i Grop 1, deriblant et fragment av en mikroflekk av jaspis. Det ble gravd fire prøvestikk rundt Grop 1, hvorav ett var funnførende. Det ble også funnet tre gjenstander av kvartsitt og kvarts i erosjonssonene lenger sør på odden. Det littiske funnmaterialet viser at det har vært aktivitet på Skavernodden allerede i mesolitikum. Spredningen av funnene og den lave mengden gjenstander som ble funnet tyder på at det dreier seg om et aktivitetsområde av begrenset omfang, men det bør gjennomføres systematisk prøvestikking på hele odden for å kartlegge aktiviteten.

10 LITTERATUR

- Ambrosiani, B., E. Iregren og P. Lahtiperä (1984). *Gravfält i fångstmarken. Undersökningar av gravfälten på Smalnäset och Krankmårtenhögen, Härjedalen*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Rapport 1984: 6.
- Amundsen, H.R. (1998). *Steinalderregistrering langs Osensjøen, Åmot 1997 – oversendelse av arkeologisk rapport*. Sak. nr. 01211/98. Løpenr. 005759/98. Ark. C51//. Hamar: Hedmark fylkeskommune.
- Amundsen, H.R. (2011). *Mot de store kulturtradisjonene. Endringsprosesser fra tidligneolitikum til førromersk jernalder mellom Mjøsa og Femunden*. Oslo: Institutt for arkeologi, konservering og historie. Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Amundsen, H.R., Risbøl, O. & Skare, K. (red.). (2003). *På vandring i fortiden. Mennesker og landskap i Gråfjell gjennom 10 000 år*. Oslo.
- Amundsen, T. (red.). (2007). *Elfgangst og bosetning i Gråfjellområdet. Gråfjellprosjektet bind II. Varia 64*. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen. Universitetet i Oslo.
- Bergstøl, J. (2008). *Samer i Østerdalen? En studie av etnisitet i jernalderen og middelalderen i det nordøstre Hedmark*. Acta Humaniora. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Oslo.
- Boaz, J. (1998). *Steinalderregistreringer langs Osensjøen 1997*. Topografisk arkiv. Universitetets Oldsaksamling.
- Boethius, A. (2010). *Osteologisk analys av stensättningarna i Fotingen – Skålan 6:1, Klövsjö sn, Bergs kommun, Jämtlands län. Reports in osteology 2010:3*. Lund: Lunds universitet.
- Boethius, A. (2016). *Osteologisk analys av benmaterialet från Skavernodden*. Upublisert rapport.
- Bolin, H. og R. Edenmo (2001). *Övre Grundsjön, Vojmsjön och Lilla Mark. Rapport over arkeologiska undersökningar*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Damlien, H. (2009). *Foreløpig prosjektplan for Osensjøen. Registrering og undersøkelse av automatisk fredete kulturminner ved Osensjøen, Åmot og Trysil kommune, Hedmark fylke*. KHM.
- Fossum, B. (2006). *Förfädernas land. En arkeologisk studie av rituella lämningar i Sápmi, 300 f.Kr-1600 e.Kr*. Studia Archaeologica Universitatis Umensis 22. Umeå: Institutionen för arkeologi och samiska studier, Umeå universitet.

- Gjerde, H.S. (2016). *Sørsamisk eller førsamisk? Arkeologi og sørsamisk forhistorie i Sør-Norge – en kildekritisk analyse*. Oslo: Universitetet i Oslo, Kulturhistorisk museum, Det humanistiske fakultet.
- Gollwitzer, M. (1997). Yngre jernalder i fjälltrakterna. I: Zachrisson, Inger (red.). *Möten i gränsland: samer och germaner i Mellanskandinavien. Monographs 4*. Stockholm: Statens Historiska Museum.
- Indrelid, S. (2009). Arkeologiske undersøkelser i vassdrag. Faglig program for Sør-Norge. Riksantikvaren: Oslo.
- Magnell, O. (2006). Osteologisk analys av brandgravar från Storsjö kapell, Härjedalen. Lund, upublisert rapport.
- Martens, I. (1962). Innberetning om arkeologiske undersøkelser i 1962 ved Osensjøen, Åmot og Trysil PGD, Hedmark. Oslo: Universitetets Oldsaksamling.
- Mjaaland, G. (2005). Innberetning for arkeologisk forundersøkelse i forbindelse med bygging av et «villmarkstun» ved Osensjøen i Åmot kommune.
- Narmo, L.E. 1997: Jernvinne, smie og kullproduksjon i Østerdalen. Arkeologiske undersøkelser på Rødsmoen i Åmot 1994 – 1996. Varia 43. Universitetets Oldsaksamling. Oslo
- Persson, P., Skare, K. og Wammer, E.U. (2016). Osensjøen – på vippen? Prosjektplan for trinn 1, 2016. Automatisk fredete kulturminner i Osensjøen. Åmot og Trysil kommuner, Hedmark. KHM, HFK og NMM.
- Petersen, J. (1916). *Gravplassen fra Store-Dal i Skjeberg*. Kristiania: A.W. Brøggers Boktrykkeri A/S
- Rundberget, B. (red.) (2007). *Jernvinna i Gråfjellområdet. Gråfjellprosjektet bind I. Varia 63*. Oslo: Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, Universitetet i Oslo.
- Smiseth, M.-T. (2009). Rapport fra arkeologisk registrering i forbindelse med reguleringsplan for Sagbakken hytteområde, Osensjøen. Hamar: Hedmark fylkekommune.
- Stene, K. (red.). (2010). *Steinalderundersøkelser ved Rena elv. Gråfjellprosjektet. Bind III. Varia 76*. Oslo: Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, Universitetet i Oslo.
- Stafseth, T. (2009). Rapport fra arkeologisk registrering i forbindelse med kommunedelplan for Osenområdet – Åmot kommune. Hamar: Hedmark fylkeskommune.

11 VEDLEGG

11.1 TILVEKSTTEKST, C60524/1-9

C60524/1-6

Boplassfunn fra **steinalder** fra SKAVERNODDEN, SKAVEREN NORDRE av SKAVERN NORDRE (78/1), ÅMOT K., HEDMARK.

Funnomstendighet: Arkeologisk utgravning Kulturhistorisk Museum utførte i perioden 2.5.-15.8.2016 arkeologiske undersøkelser ved Osensjøen i Åmot og Trysil kommune i sammenheng med prosjektet «Osensjøen – på vippen?», et samarbeidsprosjekt mellom Kulturhistorisk Museum, Norsk Maritimt Museum og Hedmark Fylkeskommune (jf. Persson, Skare og Wammer Prosjektplan 2016). Det er en rik forekomst av arkeologiske kulturminner fra steinalder rundt Osensjøen, hovedsaklig i den nordlige enden og langs det vestlige utløpet (Valmen). Vannstanden i Osensjøen ble regulert som fløtningsdam i 1847 og fra 1928 til kraftproduksjons- og flomdempingsformål. Bakgrunnen for prosjektet «Osensjøen – på vippen?» var at konsesjonene som ble gitt før 1960 skulle fornyes eller vilkårene skulle revideres, og ifølge dagens lovverk medførte dette nye arkeologiske undersøkelser. Forholdet mellom laveste og høyeste vannregulering i Osensjøen i dag er ca. 6,6 m. Reguleringen har medført stor ødeleggelse av kulturminner langs innsjøen.

En av prosjektets problemstillinger var knyttet til å avklare hvorvidt det lå forhistoriske gravminner på Skavernodden (id70518). Det ble derfor foretatt mindre undersøkelser av to mulige gravrøyser/lave steinpakninger og en grop. Et større bein- og gevirmateriale fremkom ved undersøkelsen av Grop 1, og gropen ble derfor undersøkt igjen i 2017. Funnmaterialet fra utgravningen i 2016 er inkorporert i materialet fra 2017 og katalogisert sammen med dette. I forbindelse med undersøkelsen ble det funnet et lite antall littiske gjenstander fra steinalder i prøvestikk.

Orienteringsoppgave: Lokaliteten ligger ytterst på Skavernodden, en N-S-gående, smal morenerygg som stikker ut i Ossjøen i S. I N ligger ryggen inntil S-vendt dyrka mark som ligger ned til sjøen og danner en bred vik. Lokalitetens NØ hjørne ligger 235 meter SV for driftsbygningen på bruket 79/1.

Kartreferanse/-koordinater: Projeksjon: EU89-UTM; Sone 33, N: 6797735.306, Ø: 329064.266.

LokalitetsID: 70518.

Funnår: 2016.

Katalogisert av: Torgeir Winther.

Litteratur:

Boethius, A. (2016), Osteologisk analys av benen frå Skavarnodden. Upublisert rapport.
Persson, P., K. Skare og E.U. Wammer (2016). Osensjøen – på vippen? Prosjektplan for trinn 1, 2016. Automatisk fredete kulturminner i Osensjøen. Åmot og Trysil kommuner, Hedmark. Upublisert prosjektplan, topografisk arkiv, Kulturhistorisk museum, Oslo.
Winther, T. (2017). Rapport fra arkeologisk utgravning. Osensjøenprosjektet, trinn 1. Delrapport 3: Skavernodden. Undersøkelse av branngrav fra folkevandringstid. Skaveren

nordre (78/1), Åmot kommune, Hedmark. Upublisert utgravningsrapport, topografisk arkiv, Kulturhistorisk museum, Oslo.

- 1) 1 **mikroflekke** av jaspis. Gjenstandsdeler: medial. Mål: Stb: 6 mm Stt: 1 mm L: 1,1 cm.
- 2) 1 **avslag** av kvarts.
- 3) 1 **fragment** av kvarts.
- 4) 3 **avslag** av kvartsitt, hvorav ett av undertype D, ett av undertype E og ett av undertype H.
- 5) 1 **splint** av kvartsitt undertype E.
- 6) 1 **prøve, kull**. Tatt fra kullholdig nedgravning, lag 3 i profiltegning. Kassert.

11.2 PRØVER

11.2.1 KULLPRØVER

Cnr.	Pnr.	Struktur	Lag	Kommentar
C60524/6	P1328	Grop 1	3	Tatt i vestre sjakkant. Kassert

11.4 FOTOLISTE

Filnavn	Motiv	A-nr.	Sett mot	Lok.-ID	Fotograf	Opptaksdato
Cf35020_171.JPG	Arbeidsbilde. Elling Utvik Wammer sjekker den mulige gravhaugen A1253 på Skavernodden med metalldetektor mens Fredrik Bratlie og Kjetil Skare observerer.		S	70518	Torgeir Winther	10.05.16
Cf35020_173.JPG	Erodert skråning ved den sørlige enden av Skavernodden.		S	70518	Torgeir Winther	10.05.16
Cf35020_179.JPG	A1277, den nordligste av de to mulige gravhaugene på Skavernodden.	1277	N	70518	Torgeir Winther	10.05.16
Cf35020_180.JPG	Den sørligste av de to mulige plyndringsgropene på Skavernodden, grop 1.	1253	NN Ø	70518	Torgeir Winther	10.05.16
Cf35020_181.JPG	Den nordligste av de to mulige plyndringsgropene på Skavernodden, grop 2.	1277	N	70518	Torgeir Winther	10.05.16
Cf35020_182.JPG	Skavernodden. I det skogkledte flate partiet mellom den smale ryggen som utgjør spissen av odden ligger to groper som i forkant av undersøkelsen er tolket som mulige plyndringsgroper.		S	70518	Torgeir Winther	10.05.16
Cf35020_184.JPG	Utsikt mot Skavernodden fra jordene på Skaveren nordre.		S	70518	Torgeir Winther	10.05.16
Cf35020_187.JPG	Arbeidsbilde. Per graver profil gjennom i torvlagene på Hagen.			129158	Torgeir Winther	10.05.16
Cf35020_188.JPG	Arbeidsbilde. Svein sålder masser fra profilen i Osensjøen.			129158	Torgeir Winther	10.05.16
Cf35020_198.JPG	Arbeidsbilde. Per graver profil på Hagen.			129158	Torgeir Winther	11.05.16
Cf35020_202.JPG	Hagen, fotoserie 1 av profil 1. Serien starter i profilens sørlige ende og beveger seg nordover. Bilde 1 av 9		SØ	129158	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_203.JPG	Hagen, fotoserie 1 av profil 1. Bilde 2 av 12.		SØ	129158	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_205.JPG	Hagen, fotoserie 1 av profil 1. Bilde 3 av 12.		SØ	129158	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_206.JPG	Hagen, fotoserie 1 av profil 1. Bilde 4 av 12		SØ	129158	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_209.JPG	Hagen, fotoserie 1 av profil 1. Bilde 5 av 12.		SØ	129158	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_211.JPG	Hagen, fotoserie 1 av profil 1. Bilde 6 av 12.		SØ	129158	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_212.JPG	Hagen, fotoserie 1 av profil 1. Bilde 7 av 12.		SØ	129158	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_214.JPG	Hagen, fotoserie 1 av profil 1. Bilde 8 av 12.		SØ	129158	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_215.JPG	Hagen, fotoserie 1 av profil 1. Bilde 9 av 12.		SØ	129158	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_217.JPG	Hagen, fotoserie 1 av profil 1. Serien starter i sjakt C1215s nordre ende og beveger seg sørover. Bilde 1 av 3		SØ	129158	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_220.JPG	Hagen, fotoserie 2 av profil 1. Bilde 2 av 3.		SØ	129158	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_222.JPG	Hagen, fotoserie 2 av profil 1. Bilde 3 av 3.		SØ	129158	Svein V. Nielsen	12.05.16

Filnavn	Motiv	A-nr.	Sett mot	Lok.-ID	Fotograf	Opptaksdato
Cf35020_223.JPG	Arbeidsbilde. Torgeir Winther viser frem en mikroflekk av jaspis funnet i undergravingen av profilen på Hagen.			129158	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_224.JPG	Hagen, fotoserie 1 av profil 1. Bilde 10 av 12. I profilen er overgangen mellom den uberørte torva og den delen av torva som har blitt vasket ut og underminert synlig.		SØ	129158	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_230.JPG	Hagen, fotoserie 1 av profil 1. Bilde 11 av 12. I profilen er overgangen mellom den uberørte torva og den delen av torva som har blitt vasket ut og underminert synlig.		SØ	129158	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_232.JPG	Arbeidsbilde. Digital innmåling.			129158	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_236.JPG	Hagen, fotoserie 1 av profil 1. Bilde 12 av 12. I profilen er torvlagene i myra og den originale markoverflaten myra har blitt dannet oppå synlige. Til høyre i bildet sees starten på den utvaskde delen av torva.		SØ	129158	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_240.JPG	Lokalitet 9. Stein oppå myrlaget, under tykt torvlag. Forklarer steinen oppå myra i profil 1.		V	129159	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_243.JPG	Lokalitet 9. Stein oppå myrlaget, under tykt torvlag. Forklarer steinen oppå myra i profil 1.		V	129159	Svein V. Nielsen	12.05.16
Cf35020_249.JPG	Profil 1, Hagen, etter gjenfylling.		Ø	129158	Torgeir Winther	12.05.16
Cf35020_250.JPG	Profil 1, Hagen, etter gjenfylling.		SV	129158	Torgeir Winther	12.05.16
Cf35020_251.JPG	Profil 1, Hagen, etter gjenfylling.		S	129158	Torgeir Winther	12.05.16
Cf35020_252.JPG	Profil 1, Hagen, etter gjenfylling.		NØ	129158	Torgeir Winther	12.05.16
Cf35020_253.JPG	Den sørligste av de to mulige gravhaugene på Skavernodden, A1253, før avtorving.	1253	S	70518	Torgeir Winther	18.06.16
Cf35020_255.JPG	Den sørligste av de to mulige gravhaugene på Skavernodden, A1253, før avtorving.	1253	V	70518	Torgeir Winther	18.06.16
Cf35020_257.JPG	Mulig gravhaug A1253, etter avtorving.	1253	S	70518	Torgeir Winther	18.06.16
Cf35020_260.JPG	Mulig gravhaug A1253, etter avtorving.	1253	V	70518	Torgeir Winther	18.06.16
Cf35020_262.JPG	Den nordligste av de to mulige gravhaugene på Skavernodden, A1277, før avtorving.	1277	S	70518	Torgeir Winther	18.06.16
Cf35020_263.JPG	Den nordligste av de to mulige gravhaugene på Skavernodden, A1277, før avtorving.	1277	V	70518	Torgeir Winther	18.06.16
Cf35020_265.JPG	Arbeidsbilde. Svein sjekker forholdene med jordbor etter avtorving av mulig gravhaug A1277.	1277	S	70518	Torgeir Winther	18.06.16
Cf35020_267.JPG	Mulig gravhaug A1277, etter avtorving.	1277	S	70518	Torgeir Winther	18.06.16
Cf35020_268.JPG	Mulig gravhaug A1277, etter avtorving.	1277	V	70518	Torgeir Winther	18.06.16
Cf35020_270.JPG	Mulig gravhaug A1277, etter avtorving.	1277	Ø	70518	Torgeir Winther	18.06.16

Filnavn	Motiv	A-nr.	Sett mot	Lok.-ID	Fotograf	Opptaksdato
Cf35020_272.JPG	Arbeidsbilde. Svein rydder den sørligste av de to mulige plyndringsgropene for kongler og furunåler.			70518	Torgeir Winther	18.06.16
Cf35020_274.JPG	Mulig plyndringsgrop, grop 1, før avtorving.		N	70518	Svein V. Nielsen	18.06.16
Cf35020_275.JPG	Mulig plyndringsgrop, grop 1, før avtorving.		S	70518	Svein V. Nielsen	18.06.16
Cf35020_277.JPG	Mulig plyndringsgrop, grop 1, før avtorving.		V	70518	Svein V. Nielsen	18.06.16
Cf35020_279.JPG	Mulig plyndringsgrop, grop 1, etter avtorving.		NØ	70518	Torgeir Winther	18.06.16
Cf35020_280.JPG	Mulig plyndringsgrop, grop 1, etter avtorving.		Ø	70518	Torgeir Winther	18.06.16
Cf35020_281.JPG	Mulig plyndringsgrop, grop 1, etter avtorving.		S	70518	Torgeir Winther	18.06.16
Cf35020_283.JPG	Mulig plyndringsgrop, grop 1, etter avtorving. Detaljfoto av voll mot vest. Vollen bestod utelukkende av steinblokker, og var kun dekket av et lag med torv og lyng.		V	70518	Torgeir Winther	18.06.16
Cf35020_284.JPG	Arbeidsbilde. Svein renser snitt i mulig gravhaug A1277.		S	70518	Torgeir Winther	19.05.16
Cf35020_286.JPG	Mulig gravhaug A1277, profil i østre kant av struktur.	1277	S	70518	Torgeir Winther	19.05.16
Cf35020_289.JPG	Mulig gravhaug A1277, profil i østre kant av struktur.	1277	S	70518	Torgeir Winther	19.05.16
Cf35020_291.JPG	Mulig plyndringsgrop, grop 1, detaljfoto av område med brente bein.		SV	70518	Torgeir Winther	19.05.16
Cf35020_293.JPG	Mulig plyndringsgrop, grop 1, plassering av område med brente bein.		SV	70518	Torgeir Winther	19.05.16
Cf35020_294.JPG	Arbeidsbilde. Svein og Kjetil tenker så det knaker.		V	70518	Torgeir Winther	19.05.16
Cf35020_300.JPG	Grop 1. Steinlag sørvest for gropa.		S	70518	Torgeir Winther	19.05.16
Cf35020_301.JPG	Profil i prøvestikk 1, Skavernodden.			70518	Svein V. Nielsen	20.05.16
Cf35020_304.JPG	Grop 1, profil gjennom voll og funnførende lag. Del 1, fra S		V	70518	Torgeir Winther	20.05.16
Cf35020_306.JPG	Grop 1, profil gjennom voll og funnførende lag. Del 2, fra S		V	70518	Torgeir Winther	20.05.16
Cf35020_309.JPG	Grop 1, profil gjennom voll og funnførende lag. Del 3, fra S		V	70518	Torgeir Winther	20.05.16
Cf35020_312.JPG	Grop 1, motstående profil gjennom voll og funnførende lag. Bevart kulllag med rødbrent rand.		Ø	70518	Torgeir Winther	20.05.16
Cf35020_314.JPG	Grop 1, motstående profil gjennom voll og funnførende lag. Urørt podsolprofil rett under dagens markoverflate.		Ø	70518	Torgeir Winther	20.05.16
Cf35020_316.JPG	Profil i prøvestikk 2, Skavernodden.		ØN Ø	70518	Svein V. Nielsen	20.05.16
Cf35020_317.JPG	Profil i prøvestikk 3, Skavernodden.		V	70518	Torgeir Winther	20.05.16
Cf35020_318.JPG	Profil i prøvestikk 4, Skavernodden.		N	70518	Torgeir Winther	20.05.16
Cf35020_321.JPG	Osnasset. Sørlig ende av profil 2, torvprofil		ØSØ	129155	Torgeir	23.05.16

Filnavn	Motiv	A-nr.	Sett mot	Lok.-ID	Fotograf	Opptaksdato
	ved erosjonskanten av myra.				Winther	
Cf35020_323.JPG	Osnasset. Sørlig ende av profil 2, torvprofil ved erosjonskanten av myra.		ØSØ	129155	Torgeir Winther	23.05.16
Cf35020_324.JPG	Osnasset. Sørlig ende av profil 2, plassering av torvprofil.		NØ	129155	Torgeir Winther	23.05.16
Cf35020_325.JPG	Arbeidsbilde. Per sålder i stigende vann.			129155	Torgeir Winther	23.05.16
Cf35020_328.JPG	Situasjonsbilde. Vannet i Osensjøen stiger.		SØ	129155	Torgeir Winther	23.05.16
Cf35020_329.JPG	Situasjonsbilde. Vannet i Osensjøen stiger.		NV	129155	Torgeir Winther	23.05.16
Cf35020_330.JPG	Osnasset. Prøverute R1414, profil. Profil 2, fotoserie 1, bilde 1 av 8. Serien starter i profilens nordre ende og beveger seg sørover.		ØSØ	129155	Torgeir Winther	24.05.16
Cf35020_332.JPG	Osnasset. Prøverute R1424, profil. Profil 2, fotoserie 1, bilde 2 av 8.		ØSØ	129155	Torgeir Winther	24.05.16
Cf35020_334.JPG	Osnasset. Prøverute R1432, profil. Profil 2, fotoserie 1, bilde 3 av 8.		ØSØ	129155	Torgeir Winther	24.05.16
Cf35020_336.JPG	Osnasset. Prøverute R1440, profil. Profil 2, fotoserie 1, bilde 4 av 8.		ØSØ	129155	Torgeir Winther	24.05.16
Cf35020_338.JPG	Osnasset. Prøverute R1308, profil. Profil 2, fotoserie 1, bilde 5 av 8.		ØSØ	129155	Torgeir Winther	24.05.16
Cf35020_340.JPG	Osnasset. Prøverute R1312, profil. Profil 2, fotoserie 1, bilde 6 av 8.		ØSØ	129155	Torgeir Winther	24.05.16
Cf35020_342.JPG	Osnasset. Prøverute R1406, profil. Profil 2, fotoserie 1, bilde 7 av 8.		ØSØ	129155	Torgeir Winther	24.05.16
Cf35020_344.JPG	Osnasset. Prøverute R1402, profil. Profil 2, fotoserie 1, bilde 8 av 8.		ØSØ	129155	Torgeir Winther	24.05.16
Cf35020_346.JPG	Osnasset. Prøverute R1300, plan.		NØ	129155	Torgeir Winther	24.05.16
Cf35020_347.JPG	Osnasset. Prøverute R1304, plan.		NØ	129155	Torgeir Winther	24.05.16
Cf35020_350.JPG	Osnasset. Prøverute R1458, profil.		NN Ø	129155	Torgeir Winther	24.05.16
Cf35020_351.JPG	Osnasset. Prøverute R1458, profil.		ØSØ	129155	Torgeir Winther	24.05.16
Cf35020_353.JPG	Osnasset. Prøverute R1458, profil. Detaljfoto av funnførende lag.		ØSØ	129155	Torgeir Winther	24.05.16
Cf35020_354.JPG	Osnasset. Prøverute R1462, profil.		VN V	129155	Torgeir Winther	24.05.16
Cf35020_360.JPG	Arbeidsbilde. Solfrid Granum og Per Persson forbereder uttak av kjerneprøve fra myra ved Osnasset.		SV	129155	Svein Vatsåg Nielsen	22.08.16
Cf35020_361.JPG	Arbeidsbilde. Per Persson tar ut kjerneprøve fra myra på Osnasset med russerbor.		NV	129155	Svein Vatsåg Nielsen	22.08.16
Cf35020_362.JPG	C60521/1. Nøklegårdspiss av flint, fra K3.		-	129155	Torgeir Winther	20.12.16
Cf35020_363.JPG	C60521/8. Ensidig mikroflekkkerne av kambrisk flint, fra K1.		-	129155	Torgeir Winther	20.12.16
Cf35020_364.JPG	C60521/25. Mulig fragmenter av lyster, fra K1.		-	129155	Adam Boethius	09.01.2017
Cf35020_365.JPG	Et utvalg av ulike typer kvartsitt fra C60521.		-	129155	Torgeir Winther	20.12.16

Filnavn	Motiv	A-nr.	Sett mot	Lok.-ID	Fotograf	Opptaksdato
Cf35020_366.JPG	C60522/11. Kniv av jaspis.		-	129158	Torgeir Winther	20.12.16
Cf35020_367.JPG	C60522/22. Skraper av Ringsakerkvartsitt.		-	129158	Torgeir Winther	20.12.16
Cf35020_368.JPG	C60522/26 og 27. Plattformkjerner av kvartsitt.		-	129158	Torgeir Winther	20.12.16
Cf35020_369.JPG	Mulig kamfragment fra Grop 1 på Skavernodden.		-	70518	Torgeir Winther	20.12.16
Cf35020_370.JPG	C60525. Fredgårdsøks av bergart.		-	12692	Torgeir Winther	20.12.16

11.5 ANALYSERESULTATER**11.5.1 DATERING**

rijksuniversiteit
groningen

faculteit wiskunde en
natuurwetenschappen

centrum voor
isotopenonderzoek

+31 (0)050 363 47 60
cio@rug.nl

Nijenborgh 4
NL-9747 AG Groningen

Mr. T. Winther
Museum of Cultural History, University of Oslo
Pb 6762 St. Olavs plass 29
0130 Oslo
Norway

Date
July 22, 2016

Our reference
CIO/864-16/PWL

Your reference

Dear Mr. Winther,

Hereby the results of your samples:

GrA	Sample Name	Age BP	Error ±	Remarks
	F20013			Failed
66799	F20015	7190	40	
66800	F20018	1580	30	
66801	F20021	6420	40	

Sample F20013 failed during pretreatment. Unfortunately there was no material left for a new measurement.

Kind regards,

prof. dr. ir. J. van der Plicht

**rijksuniversiteit
 groningen**

faculteit wiskunde en
 natuurwetenschappen

centrum voor
 isotopenonderzoek

+31 (0)050 363 47 60
 cio@rug.nl

Nijenborgh 4
 NL-9747 AG Groningen

Mr. P. Persson
 Museum of Cultural History
 University of Oslo
 Postboks 6762
 St. Olavs plass
 0130 OSLO
 Norway

Date
 September 23, 2016

Our reference
 2515-914-16

Your reference

Dear Mr. Persson,

Hereby the results of your samples:

GrA	Sample Name	Age BP	Error ±	$\delta^{13}\text{C}$	$\delta^{15}\text{N}$	Calibrated (1-sigma)
67146	Skavernodden, Pit 1, F20026	1645	30			355-425 AD
67049	Krakeroy mannen 4482	3055	35	-20.58	10.68	1390-1265 BC
67127	Osensjoen, Osen 16-03, 6.20-6.23 dept	9140	50	-25.10		8425-8285 BC
67082	Osensjoen, Osen 16-03, 6.48-6.50 dept	10250	50	-23.60		10150-9880 BC
67216	Osensjoen, Osen 16-08, 10.65-10.67 dept	8960	80	-31.29		8280-7980 BC
67085	Osensjoen, Osen 16-08, 10.90-10.93 dept	9730	50	-28.75		9270-9180 BC

The lake sediment 16-08 had a very low carbon content (C% 0.2), which explains the larger error. The outcome looks reasonable but it is a very small sample.

Kind regards,

prof. dr. ir. J. van der Plicht

11.5.2 OSTEOLOGI

Osteologisk analys av benmaterialet från Skavarnodden

Adam Boethius

Resultat

Den osteologiska analysen behandlar benmaterialet i "grop1" från Skavarnodden.

Totalt har 430 benfragment med en totalvikt på 227,82 g analyserats. Av de totala 430 fragment kunde 331 fragment bestämmas ner till familj (tabell 1).

Table 1 Benen från Skavarnodden

Art	Element	Antal	Vikt
Älg (<i>Alces alces</i>)	Horn (Cornu)	2	23
Hjortdjur (<i>Cervidae</i>)	Horn (Cornu)	146	49,8
Hjortdjur sannolikt älg (<i>Cervidae</i> , <i>A.alc?</i>)	Horn (Cornu)	177	119,9
Människa (<i>Homo sapiens</i>)	Cranium	2	0,5
Människa (<i>Homo sapiens</i>)	Metapod	1	0,2
Människa (<i>Homo sapiens</i>)	Radius	1	0,4
Människa (<i>Homo sapiens</i>)	Tibia	1	1,1
Människa (<i>Homo sapiens</i>)	Ulna	1	0,8
obest		98	30,32
obest	rörben	1	1,8

Som framgår i tabell 1, så är den största andelen bestämda fragment horn från hjortdjur. Fragmenteringsgraden är förhållandevis hög, vilket, i kombination med att de flesta fragmenten har eldpåverkats (97 %), har resulterat i att det varit svårt att bestämma hornfragmenten ner till artnivå. Det har dock gått att utesluta ren (*Rangifer tarandus*) och rådjur (*Capreolus capreolus*) eftersom deras horn har en ytmorfologi som skiljer sig åt från det som påträffas i materialet varpå enbart kronhjort (*Cervus elaphus*) och älg (*Alces alces*) kvarstår av de möjliga hjortdjuren. I de fall det faktiskt gått att göra en artbestämning har hornen uteslutande varit från älg och de fall som varit tveksamma har också älg varit troligast, vilket gör att hela horndepån med största sannolikhet består av älghorn.

Förutom älghorn så har även 6 fragment kunnat bestämmas till människa. Samtliga bestämbara människoben har varit vitbrända, vilket innebär att de är helt genombrända och har kremerats i en temperatur överstigande 700 grader C (Lyman 1994). Människobenens kortex på rörbensfragmenten

är förhållandevis tunna, vilket kan innebära att individen i fråga inte varit fullvuxen, i detta fall möjligen en tonåring. Dock ska det tillägas att det finns stora variationer människor emellan och att ben dessutom krymper olika vid förbränning, vilket gör att detta på intet sätt är klargjort utan något man kan vara observant på vid utvidgad undersökning.

Diskussion

Materialet från Skavarnodden förefaller ha många likheter med så kallade insjögravar, vilka har tolkats som församiska grav/ritualplatser (Fossum 2006). Det finns många likheter med till exempel Krankemårtenshögen, Smalnäset, Storsjö kapell och Fotingen (Ambrosiani et al 1984, Magnell 2006, Boethius 2010), vilka ligger förhållandevis nära Skavarnodden i Svenska Härjedalen och Jämtland. Dessa gravplatser har också en stor andel sönderslagna hornfragment. Även sättet som hornen är fragmenterade på påminner om dessa lokaler eftersom hornen är sönderslagna i små fyrkantiga fragment (om de enbart hade bränts så hade de sönderdelats i flagor (Boethius 2010), och kan alltså sägas vara medvetet sönderslagna alternativt ha splittrats i fyrkantiga fragment pga. mekanisk påverkan e.g. jordtryck.

I närheten av fyndplatsen för de analyserade benfragmenten från Skavarnodden har det tidigare påträffats en karaktäristisk "vikingagrav" inkluderande typiska (icke samiska) järnåldersfynd (Nilsen, 1950), vilket kan innebära att det kan vara möjligt att spåra kontakt mellan församiska och jordbrukande folkgrupper och/eller att denna kontakt kan vara av flytande karaktär och att det inte alltid går att skilja var den ena typen slutar och den andra tar vid.

På det stora hela så förefaller benmaterialet från Skavarnodden ha potential till att förbättra förståelsen för insjögravar och hur de relaterar till församiskt gravskick och dess relation till jordbrukande järnåldersfolkgrupper i norra Sverige och Norge. Därmed kan materialet anses vara av stor vikt och vidare undersökningar, med närvarande fältosteolog, rekommenderas.

Referenser

- Ambrosiani, B., Iregren, E. & Lahtiperä, P. 1984. *Gravfält i fångstmarken. Undersökningar av gravfälten på Smalnäset och Krankemårtenshögen, Härjedalen*. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Rapport 1984: 6: Stockholm.
- Boethius, A. 2010. Osteologisk analys av stensättningarna i Fotingen – Skålan 6:1, Klövsjö sn, Bergs kommun, Jämtlands län. *Reports in osteology 2010:3*. Lunds universitet. Lund.
- Fossum, B. 2006. *Förfädernas land. En arkeologisk studie av rituella lämningar i Sápmi, 300 f. Kr. – 1600 e. Kr.* Studia Archaeologica Universitatis Umensis 22. Umeå.
- Lyman, R.L. 1994. *Vertebrate Taphonomy*. Cambridge.
- Magnell, O. 2006. Osteologisk analys av brandgravar från Storsjö kapell, Härjedalen. *Opublicerad rapport*. Lund.
- Nilsen, O. 1950. *Osen bygdebok*, Hamar. Osens historielag

11.6 ARKIVERT ORIGINALDOKUMENTASJON

- 1 tegning